

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Zájem osob bez domova na politickém dění a volbách

Bakalářská práce

Autor: Michal Malý
Studijní program: B0312A200029 Politologie
Vedoucí práce: Mgr. Milan Hrubeš, DiS., Ph.D.

Hradec Králové

2024

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Michal Malý

Studium: F21BK0047

Studijní program: B0312A200029 Politologie

Studijní obor:

Název bakalářské práce: **Zájem osob bez domova na politickém dění a volbách**

Název bakalářské práce AJ: Homeless people's interest in politics and elections

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Výzkumná práce si klade za cíl zjistit, jakým způsobem osoby bez domova nahlíží na politické dění, jak toto vnímají a také zda mají zájem o samotný volební proces, popřípadě jsou-li zde nějaké bariéry, které jim brání k výkonu tohoto základního práva deklarovaného Listinou základních práv a svobod. Způsob získávání dat bude proveden formou polostrukturovaných rozhovorů, kdy dotazovaní budou osoby bez domova pohybující se v ulicích hlavního města Prahy. Tyto data budou následně analyzována na základě provedené kvalitativní tematické analýzy. Samotná práce by mimo jiné měla přispět k otevření debaty o existujících překážkách, které formulují sami lidé bez domova, bránící jim účastnit se voleb, a to i přesto, že by se na volebním dění chtěli podílet.

Coram, V., Louth, J., Hill, L., Tuall, S., Goodwin-Smith, I. An Exploration of Homelessness and Electoral Participation. A report prepared for the Australian Electoral Commission. Retrieved from https://www.aec.gov.au/About_AEC/research/files/an-exploration-of-homelessness-and-electoral-participation.pdf

Kiger, E. M., Varpio, L. (2020). Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131, Medical Teacher. Retrieved from https://www.plymouth.ac.uk/uploads/production/document/path/18/18247/Kiger_and_Varpio_2020_Thematic_analysis_of_qualitative_data_AMEE_Guide_No_131.pdf

LINEK, L., ČISAŘ, O., PETRŮŠEK, I., VRÁBLÍKOVÁ, K. (2017). Občanství a politická participace v České republice. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR

MAREŠ, P. (2006). Faktory sociálního vyloučení. 1. vyd. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno

Novotná, H., Špaček, O., Štovičková Jantulová, M. (2019). METODY VÝZKUMU VE SPOLEČENSKÝCH VĚDÁCH. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy

VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY, L., MAREK, J. (2013). Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí. Praha: Karolinum

Vašát, P. (2021). Na jedné lodi: Globalizace a bezdomovectví. Praha: Academia

Zadávací pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Milan Hrubeš, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.5.2023

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce, pana Mgr. Milana Hruběše, DiS., Ph.D., samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 21.4.2024

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě bych rád vyjádřil upřímné poděkování svému vedoucímu bakalářské práce, panu Mgr. Milanu Hruběšovi, DiS., Ph.D., nejen za jeho cennou pomoc při vedení této práce, ale i za množství a flexibilitu konzultací, které probíhaly jak online, tak osobně. Rovněž bych rád poděkoval neziskové organizaci Naděje za poskytnutí prostorů azylového domu na Žižkově.

ANOTACE

MALÝ, Michal. *Zájem osob bez domova na politickém dění a volbách*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzity Hradec Králové, 2024. 79 s. Bakalářská práce

Bakalářská práce si klade za cíl zjistit, jak osoby bez domova v Praze vnímají politické dění a jaký mají zájem o volební proces. Zároveň se snaží identifikovat, jaké jsou rozdíly v tomto vnímání v závislosti na jejich sociální situaci a zda existují bariéry bránící jim v uplatňování jejich základního práva volit. Data budou získávána pomocí polostrukturovaných rozhovorů s osobami bez domova na ulicích Prahy. Tyto data budou následně analyzovány a interpretovány skrze kvalitativní tematickou analýzu. Cílem práce je nejenom nahlédnout na vnímání politického dění optikou osob bez domova a identifikovat překážky, s nimiž se tyto osoby setkávají, ale také přispět k diskusi o možnostech zlepšení jejich sociální a politické inkluze.

Klíčová slova: bezdomovectví, politická participace, sociální vyloučení, překážky

ANNOTATION

MALÝ, MICHAL. *Homeless people's interest in politics and elections*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2024, 79 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor's thesis aims to determine how homeless individuals in Prague perceive political events and their interest in the electoral process. It also seeks to identify variations in these perceptions depending on their social situations and to ascertain whether barriers exist that hinder their fundamental right to vote. Data will be collected through semi-structured interviews with homeless people on the streets of Prague and will subsequently be analyzed and interpreted using qualitative thematic analysis. The goal of the thesis is not only to examine the perceptions of political events from the perspective of homeless individuals and to identify the barriers they face but also to contribute to discussions on ways to enhance their social and political inclusion.

Keywords: homelessness, political participation, social exclusion, barriers

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: 21.4.2024

Podpis studenta:

OBSAH

Úvod	9
1 Definice a Kontext Bezdomovectví.....	11
1.1 Typologie ETHOS	11
1.2 Počet osob bez domova.....	12
2 Politická Participace	15
2.1 Pocit politické efektivity	16
3 Politická participace osob bez domova	18
3.1 Sociální vyloučení osob bez domova.....	19
3.2 Systémové bariéry v politické participaci osob bez domova.....	22
4 Praktická část.....	23
4.1 Výzkumný záměr a výzkumné otázky	23
4.2 Výzkumný soubor.....	24
4.2.1 Představení informantů	25
4.3 Výzkumná metoda	29
4.3.1 Vlastní výzkumné šetření.....	30
4.3.2 Analýza dat	34
4.4 Analýza dat prvního výzkumného souboru	35
4.4.1 Zájem o politické dění a volby: <i>Frustrace a apatie?</i>	36
4.4.2 Vnímání sociálního vyloučení	41
4.4.3 Možnost účasti na politickém dění	43
4.5 Analýza dat druhého výzkumného souboru.....	47
4.5.1 Zájem o politické dění a volby: <i>Euro a nedůvěra?</i>	47
4.5.2 Vnímání sociálního vyloučení	57
4.5.3 Možnost účasti na politickém dění	62
4.6 Shrnutí výsledků výzkumu	67
Závěr	73
Seznam použitých zdrojů	75
Seznam tabulek	79

ÚVOD

Kvalita demokracie v každé společnosti se může měřit mnoha způsoby, ale jedním z nejzásadnějších je bezpochyby účast všech jejích členů na volebním procesu. Toto tvrzení vychází z přesvědčení, že pro plný rozvoj demokratické společnosti je nezbytné, aby se na jejím řízení podílely všechny skupiny bez ohledu na jejich sociální, ekonomický či jiný status. Právě pluralita názorů a střet různých perspektiv představují základní kámen obohacující demokratický diskurs a vedoucí k prohlubování společenské soudržnosti a vzájemného porozumění.

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem osoby bez domova v Praze nahlíží na politické dění, jak jej vnímají a jaký mají zájem o samotný volební proces. Zároveň se snaží identifikovat, jaké jsou rozdíly v tomto vnímání v závislosti na jejich sociální situaci a zda existují bariéry, které jim brání k výkonu tohoto základního práva deklarovaného Listinou základních práv a svobod.

V teoretické části této práce je vymezen komplexní pojem bezdomovectví, který je nezbytný pro pochopení specifik této zkoumané skupiny v rámci společnosti. Pro objasnění cíle výzkumu je nezbytné představit koncept politické participace se zaměřením na pocit politické efektivity, jenž ve spojení s pocitem sociálního vyloučení a stigmatizace může být u osob bez domova velice nízký. Na závěr teoretické části jsou znázorněny možné systémové bariéry, které stojí v účasti těchto osob na politické participaci.

S ohledem na cíl této bakalářské práce, byla stanovena hlavní výzkumná otázka: *Jaký zájem mají osoby bez domova žijící na území hlavního města Prahy o politické dění a volby?* A dvě vedlejší výzkumné otázky a to: *Jaké bariéry brání osobám bez domova v Praze v účasti na politickém dění a volbách?* A *Jaké jsou rozdíly v zájmu o politické dění a účast ve volbách mezi osobami bez domova žijícími na ulici a těmi, kteří jsou umístěni v azylových domech?*

Pro zodpovězení těchto otázek bude využita metodika polostrukturovaných rozhovorů s osobami bez domova pohybující se na území hlavního města Prahy. Kvalitativní data poskytnou hlubší vhled do perspektiv, zkušeností a bariér, kterým tyto osoby čelí pohledem politické participace. Analýza a interpretace dat bude provedena pomocí kvalitativní tématické analýzy, což umožní hlubší porozumění zjištěným fenoménům.

Výzkumná metoda použitá k analýze a interpretaci rozsáhlých dat, která byla nezbytná pro zachování kontextu a celistvosti informací, vedla k překročení stanoveného rozsahu stránek pro vypracování bakalářské práce. Vzhledem k povaze výzkumu bylo stěžejní uchovat přímá vyjádření informantů, protože pouze ta umožňují hlubší pochopení jejich perspektiv a postojů k prozkoumanému tématu.

Inspirací pro toto zaměření byly výzkumy z anglosaských zemí, jako jsou Austrálie a USA, které ukazují, že s adekvátní podporou narůstá zájem bezdomovců o účast ve volbách. Tento poznatek podněcuje k zamyšlení nad možnostmi, zda by se podobný přístup dal adaptovat a aplikovat i v České republice.

Práce také usiluje o zahájení debaty o možnostech větší sociální a politické inkluze osob bez domova a představuje krok k pochopení, jak tyto osoby mohou být nejen aktivními účastníky politického dění, ale také jak může společnost těžit z jejich plnohodnotné participace.

1 DEFINICE A KONTEXT BEZDOMOVECTVÍ

Pro samotné uchopení této výzkumné práce je nezbytné, představit koncept bezdomovectví, neboť vymezení pojmu bezdomovectví je sporné a do dnešního dne nebylo zcela definováno (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013).

Bezdomovectví je v širokém chápání vnímáno, jakožto společenský jev, mnohohvrstevným společenským problémem (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014).

Autoři Vágnerová, Csémy a Marek (2014) uvádí, že bezdomovectví je považováno za syndrom komplexního sociálního selhání. Selhání, které se projevuje neschopností akceptovat a také zvládat běžné společenské požadavky a normy.

Vašát (2021) hovoří o pojmu bezdomovectví, jakožto zcela o subjektivním, lidovým pojmu nepodléhající žádnému analytickému postupu a zároveň pojmu, jež obsahuje zažitá stereotypy, které nemají jasný význam.

Například ve vyhodnocení dostupných výzkumů a dat o bezdomovectví v ČR je upozorňováno na obtíže, které přináší sčítání lidí bez domova. Problém s identifikací těchto osob existuje zejména kvůli jejich neustálému pohybu a chybějící trvalé adrese. Problémy se objevují i u jedinců na hranici bezdomovectví, kde není zřejmé, kolik z nich je skutečně ohroženo ztrátou bydlení. Identifikace lidí žijících v takzvaném skrytém bezdomovectví je rovněž komplikovaná. Nedostatek jednotných dat a zdrojů informací dále ztěžuje jakýkoliv pokus o celkové zmapování počtu lidí v ČR, kteří se řadí do kategorií dle Evropské typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení, což celý proces činí prakticky nemožným (Kuchařová et al., 2015).

1.1 Typologie ETHOS

Vzhledem k těmto obtížím, které přináší právě zkoumání fenoménu bezdomovectví, se jeví k definici pojmu bezdomovectví jako nejvhodnější použít Evropskou typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení (dále jen jako „ETHOS“) (FEANTSA, n.d.).

Tato typologie poskytuje komplexní rámec pro kategorizaci různých situací bezdomovectví. Tato typologie je strukturována do čtyř hlavních kategorií:

1. **Bez střechy:** Lidé, kteří žijí na ulici nebo v místech neurčených pro bydlení.
2. **Bez bytu:** Zahrnuje noclehárny a ubytovny pro bezdomovce.

3. Nejisté bydlení: Lidé žijící v provizorních přístřeších, v nouzovém ubytování, nebo ti, kteří jsou ohroženi vystěhováním. (Žijící např. ilegálně v zahrádkářské kolonii apod.)

4. Nevyhovující bydlení: Lidé žijící ve velmi špatných bytových podmínkách (Žijící např. ilegálně v marigotce apod.)

Avšak ve vyhodnocení dostupných výzkumů a dat o bezdomovectví v ČR, je shora uvedená koncepční kategorie ETHOS doplněna s pátou kategorií s názvem *Potenciální bezdomovci s nejednoznačným začleněním do typologie ETHOS* (Kuchařová et al., 2015).

V rámci zmíněné páté kategorie jsou zahrnuty osoby, jejichž situace v české adaptaci typologie ETHOS není konzistentně reflektována. Tato skupina zasluhuje zvláštní pozornost v rámci výzkumu bezdomovectví, neboť se často nachází v životních podmínkách, jež mohou předcházet bezprostřední ztrátě střechy nad hlavou. Osoby mohou v určitých případech procházet fázemi, které je dočasně zařazují do různých úrovní typologie ETHOS, od stavu „nejistého bydlení“ až po úplnou absenci střechy nad hlavou (Kuchařová et al., 2015).

1.2 Počet osob bez domova

Ze shora uvedených argumentů je patrné, že určit kolik bezdomovců se nachází v České republice, je zcela nemožné.

Odpovědět na tuto otázku se pokusil Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, který v jarním období roku 2019 v České republice dle typologie ETHOS, zaznamenal přibližně 23 830 lidí žijících bez domova, včetně 2 600 dětí. Specificky na území hlavního města Prahy byl počet těchto osob odhadnut na 3 057. V rámci této skupiny byli lidé umístěni v různých typech ubytování, včetně azylových domů, tranzitních ubytoven, městských nocleháren, ale i ve vězeňských a zdravotních zařízeních (Nešporová et al., 2019).

V souhrnném materiálu pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020 z 26.10.2012, byl proveden odhad potencionálních „bezdomovců“, dle typologie ETHOS, v roce 2012 na téměř 21 000 osob v Praze a 100 000 osob v ČR. Provedeným odhadem bylo zjištěno, že mezi nejpočetnější skupinu se řadí neúplné rodiny a důchodci, zvláště samostatně žijící senioři mužského pohlaví. Ve stejném materiálu byl také proveden odhad celkového počtu lidí bez domova (tedy akutně bez domova)

v roce 2012 na 5261 osob v Praze a 27 482 osob v ČR (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013).

Avšak počet osob bez domova je v závislosti na ročním období rozdílný. V období letních měsíců je zaznamenán vyšší počet osob, které přespávají v exteriérových prostorech. Naopak v zimním období se zvyšuje počet osob využívajících zařízení sociálních služeb.

Tento fenomén však může být zavádějící, jak upozorňuje Výzkumný ústav práce a sociálních věcí ve své studii z roku 2019. Například během letních měsíců mohou venku pobývat i ti, kteří mají možnost normálního bydlení, což může zkreslovat skutečný obraz o počtu bezdomovců (Nešporová et al., 2019).

S touto tezí pracoval již Peter H. Rossi ve svém díle *Down and out in America* z roku 1991. Podle Rossiho by se bezdomovectví nemělo chápat jako stálý stav, ale spíše jako proměnlivá situace. Důvodem je, že pouze malá část lidí z ulice se ocitá v této situaci trvale. Celkový počet osob bez domova se během roku mění a je vyšší než počet zjištěný v jakémkoliv specifickém okamžiku (Rossi, 1991, in Vašát, 2021).

Mnozí z nejchudších lidí na ulici nejsou na první pohled rozpoznatelní a nelze je snadno zařadit do kategorie bezdomovců, i když často tráví čas ve veřejných prostorech. Tyto osoby se obvykle oblékají vhodně, nevytvářejí hluk a nezapáchají. Skuteční bezdomovci, kteří žijí přímo na ulici, jsou jen pouhým viditelným vrcholem pyramidy urbánní chudoby (Vašát, 2021).

Po představení typologie ETHOS se nabízí taktéž užití označení lidé z ulice na místo bezdomovců. S tímto označením pracoval již David Wagner ve své práci *Checkerboard Square*, z roku 1993. Který zde použil právě termín „člověk z ulice“, který je daleko přesnější zejména při komplexním nahlédnutí na život těchto skupin, které jsou spjaty se symboly a označením bezdomovec i přesto, že má daná osoba dočasně místo na spaní (Wagner, 1993, in Vašát, 2021).

Z doposavad představených informací se dá snadno dospět k závěru, že určení toho, kdo je vlastně bezdomovec je prakticky nemožné. Bakalářská práce si neklade za cíl, posunout definici tohoto společenského fenoménu dále. Avšak pro komplexní uchopení celého tématu a samotného výzkumu je nezbytné pochopit, že cílová skupina výzkumu je velice proměnlivá, dynamická a místy až překvapující. Určení, zda se konkrétní osoba dá považovat za osobu bez domova, například dle představené typologie ETHOS, nelze omezit pouze na vnímání smyslovou soustavou. Pakliže bychom takto postupovali, s velkou pravděpodobností neobsáhneme většinu osob zapadajících do této typologie, neboť

by takové výsledky byly zkreslené a nic neříkající. Z tohoto důvodu je pro práci s fenoménem bezdomovectví a jeho výzkumem nezbytné přistupovat s otevřenou myslí, flexibilitou, a především s důrazem na multidisciplinární pohled, který umožní zachytit různorodost a složitost životních situací těchto lidí.

2 POLITICKÁ PARTICIPACE

Pro porozumění dynamikám politické participace a jejího významu v demokracii se v této kapitole zaměříme na široký spektrum způsobů, jimiž se občané zapojují do politického dění.

Účast občanů tvoří základní kámen demokracie, neboť bez možnosti svobodného zapojení občanů do rozhodovacích procesů si demokracii nelze představit. V demokratickém režimu se občané prostřednictvím své aktivity snaží ovlivnit, kdo bude vykonávat veřejné funkce a jaké akce vláda podnikne. Politická participace je klíčovým nástrojem, který občanům umožňuje vyjádřit své zájmy, preference a požadavky a vyvíjet tlak na jejich adresování (Verba, Schlozman, Brady, 1995).

Avšak Kateřina Vráblíková kritizuje omezenou a zastaralou definici politické participace od Verby, která se zaměřuje výhradně na vládu jako cíl politické aktivity. Vráblíková, mimo jiné, zdůrazňuje teorii globálního a víceúrovňového vládnutí, z čehož vyplývá, že národní vlády již nejsou jedinými aktéry v rozhodovacích procesech a také, že se prostor pro politickou participaci rozšířil (Vráblíková, 2008).

Kateřina Vráblíková politickou participaci definuje jako mechanismus, skrze který občané uplatňují svou roli v demokratickém systému, ať už účastí na volbách, angažmá v politických stranách nebo podpisem petic. Přičemž souhlasí s definicí Verby, o důležitosti této participace, kdy uvádí, že jde o základní pilíř demokracie, neboť bez aktivního zapojení občanů, které propojuje jejich zájmy s politickými rozhodnutími, demokracie nemůže efektivně fungovat. Úroveň politické participace je často vnímána jako ukazatel zralosti a stability demokratického systému. Vráblíková dále upozorňuje, že právě slabá politická participace je často uváděna jako jeden z problémů demokracie v České republice a dalších zemích, které prošly postkomunistickou transformací (Vráblíková, 2017).

Existuje mnoho způsobů, jak se lidé zapojují do politického dění. Kromě tradiční účasti ve volbách a angažmá v politických stranách patří mezi běžné formy politické participace také kontaktování politiků, účast na demonstracích a stávkách. Vedle těchto tradičních metod existují i další způsoby, jak vyjádřit politické postoje, například finanční příspěvky politickým organizacím, záměrný nákup nebo bojkot produktů z politických přesvědčení, angažovanost v politických stranách a organizacích, politický aktivismus na sociálních sítích, komunitní aktivismus, podpis petice nebo účast na politických shromážděních a demonstracích (Vráblíková, 2017).

2.1 Pocit politické efektivity

Pocit politické efektivity je důležitým termínem pro zodpovězení a pochopení toho, proč se jednotlivci účastní na politickém dění, což je mimo jiné součástí cíle bakalářské práce, když se snaží prozkoumat komplexní povahu politické participace a vnímání politiky mezi osobami bez domova.

Osoby bez domova čelí specifickým překážkám, které mohou jejich pocit politické efektivity významně ovlivňovat. Bariéry zahrnují nejen administrativní aspekty, ale často i psychologické a vnitřní faktory, jako je pocit odcizení od politického systému nebo sociální vyloučení. Negativní pocity mají přímý dopad na vnímání osob bez domova o jejich schopnosti účastnit se politického života a zájem o politické dění a volby.

Vysoký pocit politické efektivity mezi občany je často považován za klíčový pro udržení stability demokracie, jelikož v rámci moderní demokracie by měli občané cítit, že mají schopnost ovlivňovat rozhodování své vlády. Občané, kteří věří ve svou schopnost ovlivnit politické dění, jsou pravděpodobněji podporovateli demokratického systému (Schulz, 2005).

Lukáš Linek charakterizuje pocit politické efektivity jako ukazatel, jak jednotlivec vnímá své schopnosti ovlivňovat politické dění. Tento pocit je ovlivněn okolním prostředím, ve kterém se jedinec nachází a jehož pravidla se snaží měnit (Linek, 2017).

Na druhé straně stojí pocit politické neefektivity neboli politické odcizení, který představuje soubor postojů vyjadřujících negativní pohled na politiku, odstup od politických institucí a politiky všeobecně, a dokonce apatii k politice. Tento stav zahrnuje jak subjektivní pocit neschopnosti a bezmoci, tak cynismus a nedůvěru v politický proces, politiky a demokratické instituce, aniž by jedinec zpochybňoval samotný politický systém. Tyto postoje reflektují názor, že politika je pro jednotlivce nepřístupná, složitá a málo významná, což komplikuje jejich participaci (Linek, 2017).

Institucionální odcizení pak vyjadřuje přesvědčení o omezeném vlivu jednotlivce na politický proces, což může být důsledkem vnímané neschopnosti politických institucí reagovat na požadavky občanů (Linek, 2017).

V České republice, je nižší institucionální odcizení také spojováno s jistou formou dědictví postkomunistických zemích (Sirovátka, Mareš, 2008).

V zemích, které prošly postkomunistickou transformací, čelíme nižší míře politické participace, což odráží menší zájem o politické dění ve srovnání se zavedenými demokraciemi, jak uvádí Ondřej Císař. Počáteční nadšení pro politiku, které bylo typické

pro období po roce 1989, rychle opadlo a volební účast od té doby vykazuje sestupný trend. Oproti občanům v zemích s dlouhodobou demokratickou tradicí jsou obyvatelé východní Evropy často vnímáni jako politicky apatičtí a pasivní. Jejich politické chování zdá se být přímým odrazem jejich politických postojů, apatie a pocitu odcizení. (Císař, 2019).

Ivan Petrušek se ve své práci zabývá tím, jak Češi pojmají občanství a jakou roli přisuzují občanovi ve společnosti a v politice. Podle jeho zjištění se většina českých občanů shoduje na tom, že klíčovým atributem dobrého občana je respektování zákonů a autorit demokratického právního státu. Nicméně, v českém pojetí občanství není příliš zdůrazněna aktivní politická participace. Účast ve volbách je sice považována za součást občanského chování, ale zapojení do činnosti občanských a politických organizací již tolik ne. V dominantním vnímání je český občan viděn jako osoba, která dodržuje pravidla a je spíše politicky pasivní (Petrušek, 2017).

V souvislosti s prozkoumáváním vazby mezi úrovní vzdělání a občanskými normami se předpokládá, že s rostoucí úrovní vzdělání narůstá i přikládaná váha všem aspektům občanských norem. Z mnoha studií je známo, že osoby s vyšším vzděláním se ve větší míře zapojují do politického procesu než jedinci s nižší úrovní vzdělání. Méně často považují politickou participaci za důležitou ti, kteří mají pouze základní nebo střední vzdělání bez maturity. Petrušek dále upozorňuje, že Russel Dalton ve svém výzkumu zaměřeném na americké prostředí odhalil, že po zohlednění dalších sociodemografických faktorů existuje negativní vztah mezi příjmem a aktivní formou občanství, zatímco k poslušnému občanství je tento vztah naopak pozitivní (Petrušek, 2017).

3 POLITICKÁ PARTICIPACE OSOB BEZ DOMOVA

Teoretická část práce doposavad představila náhled na kontext bezdomovectví a upozornila na jeho multidimenzionální charakter a problémy spojené s identifikací a celkovou populací osob bez domova v České republice. Pro účely výzkumné práce byla použita evropská typologie bezdomovectví ETHOS. Teoretická část dále přiblížila dynamiky politické participace, zdůrazňující faktory, které ovlivňují rozhodnutí a zapojení občanů do politického života a do demokratických procesů.

Po vysvětlení pocitu politické efektivity a znázornění jejího vlivu na politickou angažovanost se lze dostat k předpokladu, že účast osob bez domova na politickém životě je nepravděpodobná. Následující kapitola slouží jako základ pro vedení a pochopení politické participace osob bez domova.

Za využití teorie zdrojů, kterou představili Verba, Schlozman a Brady (1995), je zřejmé, že individuální přístup k různým zdrojům, jako jsou vzdělání, ekonomické prostředky a dostatek volného času, hraje klíčovou roli ve schopnosti jednotlivce zapojit se do politického dění. Tato teorie naznačuje, že ti, kteří disponují těmito zdroji v širší míře, mají tendenci být politicky aktivnější.

V roce 2019 na Univerzitě v Jižní Austrálii bylo zjištěno, že někteří lidé z ulice vyjadřovali skeptické postoje k politickému systému a volebnímu procesu, například s názory typu „volby jsou zbytečné“ nebo „hlas bezdomovců není brán v potaz“. Práce dále uvádí, že tyto názory reflektovaly širší přesvědčení mezi respondenty, že otázkám důležitým pro lidi bez domova, jako je sociální bydlení, podpora v oblasti nájemného, chudoba a nezaměstnanost, se během volebních kampaní nedostává dostatečné pozornosti. Přesto se našli i účastníci, kteří projevovali zájem o volby a věřili, že jejich názory by měly být zohledněny a že politické strany by měly otázkám bezdomovectví věnovat větší pozornost (Coram et al., 2019).

Studie Greenblatta a Robertsona, která se zaměřila na problematiku bezdomovectví z národní perspektivy, uvádí, že osobám bez domova, které se zapojily do sociálních programů, se projevil zvýšený politický zájem ve srovnání s těmi, kteří se těchto programů neúčastnili (Robertson, Greenblatt, 1992).

Důkazy z výzkumů naznačují, že i lidé bez domova, kteří sotva dosáhnou na uspokojení základních tělesných a fyziologických potřeb, mohou projevit politickou aktivitu, pokud se jim dostane příležitostí a podpory vhodného druhu.

3.1 Sociální vyloučení osob bez domova

Ve světle zkoumání politické participace osob bez domova je nezbytné otevřít téma sociálního vyloučení. Dá se konstatovat, že termín sociálního vyloučení je úzce spjat s výzvami, kterým čelí cílová skupina našeho výzkumu, a přímo ovlivňuje jejich schopnost i ochotu zapojit se do politického dění a volebního procesu. Sociální vyloučení je zásadním faktorem, který může bránit osobám bez domova v plném uplatnění jejich občanských práv a účasti na životě ve společnosti.

Anthony Giddens (1998) poukazuje na to, že sociální vyloučení funguje jako mechanismus, který posouvá jedince a skupiny na okraj společnosti (Giddens, 1998, in Mareš, Horáková, Rákoczyová, 2008).

Miroslava Rákoczyová (2006) ve své práci zdůrazňuje, že sociální vyloučení zabraňuje lidem v úplném zapojení do společenských aktivit a v realizaci jejich občanských práv, což má zásadní dopad na jejich možnosti začlenění na pracovní trh (Rákoczyová, 2006, in Mareš, Horáková, Rákoczyová, 2008).

Jos Berghman rozšiřuje pohled na sociální exkluzi, popisující ji jako proces, který vede k výraznému rozdělení společnosti. Tento jev je výsledkem nedostatků v potřebných institucích současné doby, jako jsou demokratické struktury, pracovní trh, systém sociálního zabezpečení, rodinné prostředí a komunitní soudržnost. Jeho práce poukazuje na to, jak sociální exkluze ovlivňuje celkovou kvalitu života a sociální soudržnost v rámci společnosti (Berghman, 1998, in Sirovátka, Mareš, 2008).

Petr Mareš (2006) ve své práci uvádí, že dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné vzdělání, špatný zdravotní stav a například třeba apatie jsou často společné rysy pro bezdomovce, vyvolávající sociální vyloučení. Sociální exkluze má často více dimenzí, ty se doplňují a navzájem na sebe působí. Mezi těmito nemusí být pouhé vyloučení ze sociálních kontaktů, pracovního trhu, ale také dimenze vyloučení potlačující samotný zájem, ba přímo až vytvářející překážky při uplatnění základních občanských a politických práv deklarovaných Ústavou České republiky.

Například politické vyloučení se primárně projevuje jako odepření občanských, politických a základních lidských práv určitým osobám nebo skupinám, což vede k jejich marginalizaci ve společnosti a omezení schopnosti ovlivňovat vlastní životní podmínky. Percy Smith (2000) identifikuje jako hlavní projevy politického vyloučení nízkou účast ve volbách, odepření politických práv a omezenou možnost participace. Pro ty, kteří jsou sociálně vyloučeni, to představuje životní styl, který je zbaven nejen běžných

společenských výhod a příležitostí, ale také možnosti mít podíl na rozhodovacích procesech, včetně těch, které se týkají jejich vlastního života (Smith, 2000, in Mareš, 2006).

V rámci výzkumné práce *Sociální vyloučení a sociální začlenění v perspektivě lokálních aktérů sociální politiky* od Markéty Horákové a Miroslavy Rákoczyové (2008) jsou bezdomovci, podle oslovených aktérů, typickým příkladem sociálně vyloučené skupiny, často popisovaní jako ti, kteří jsou „na samém dně“ nebo „žijí na okraji společnosti“.

Bezdomovectví je obecně považováno za jednu z nejvíce patrných a komplexních forem sociálního vyloučení. Jeho rozsah se mění podle velikosti, hospodářských a demografických charakteristik jednotlivých míst. Podle získaných odpovědí od respondentů se projevy sociálního vyloučení lidí bez domova objevují v několika rovinách. První z nich je rezignace na budoucnost, kdy tito jedinci žijí převážně pro přítomný okamžik bez jakéhokoliv plánování do budoucna. Tento způsob života může u širší veřejnosti vyvolávat dojem, že si bezdomovci svůj osud zvolili dobrovolně a nejsou ochotni usilovat o zlepšení své situace. Druhým projevem je sociálně nepřijatelné chování, které zahrnuje aktivity jako žebrání nebo prohledávání odpadků, jež mohou vyvolávat strach nebo odpor mezi ostatními občany a výrazná prostorová koncentrace bezdomovců v typických lokalitách (Mareš, Horáková, Rákoczyová, 2008).

Brian Hennigan (2018), americký geograf, se zabývá teorií, která se snaží vysvětlit, proč přítomnost lidí bez domova ve veřejném prostoru vyvolává u ostatních negativní reakce, a to především z estetického hlediska. Hennigan rozlišuje dva obecnější proudy k tomuto tématu. Podle prvního proudu, interakce mezi lidmi bez domova a ostatními obyvateli města často vede k narušení estetického vnímání městských prostorů. Toto narušení se projevuje různými způsoby, od vzhledu a chování lidí bez domova po jejich osobní věci a aktivity, které mohou působit rušivě v kontextu městského prostředí (Hennigan, 2018, in Vašát, 2021).

Hennigan dále poukazuje na to, že společenské vnímání určitých městských prostorů je silně ovlivněno třídními rozdíly. Lidé ze středních a vyšších tříd obvykle přikládají větší hodnotu primárním prostorům, jako jsou rezidenční oblasti, obchodní centra a veřejná náměstí, zatímco marginální prostory, jako jsou nádraží, mosty a opuštěné budovy, jsou považovány za méně důležité. Lidé bez domova se často ocitají mimo tyto primární prostory, což zvyšuje jejich viditelnost a může vést k negativním reakcím ze strany obyvatelstva. Proces gentrifikační, který je zaměřen na zvýšení hodnoty

určitých městských oblastí, dále ztěžuje situaci lidí bez domova tím, že omezuje počet dostupných marginálních prostor a nutí je trávit více času v hlavních, vysoce ceněných oblastech města. Zvýšení viditelnosti lidí bez domova v primárních prostorech může vést k většímu počtu stížností a konfliktů s ostatními obyvateli města (Hennigan, 2018, in Vašát, 2021).

Druhý proud dále tvrdí, že lidé bez domova jsou vnímáni jako rušivý element, protože narušují nejen estetický řád, ale i normy a ideály středních tříd, včetně jejich pojetí domova a veřejného prostoru (Snow, Anderson, 1993, in Vašát, 2021).

Patrick Declerck ve svých studiích upozorňuje na specifické psychologické aspekty, které jsou spojeny s bezdomovectvím, včetně rozšíření psychických problémů a závislosti mezi lidmi bez domova. Tento přístup k sociálnímu vyloučení odkrývá, jak hluboce může vyloučení ovlivnit jedince, až do bodu, kdy se stávají spolutvůrci vlastního utrpení. Declerckova analýza ukazuje na cyklickou povahu sociálního vyloučení, kde se lidé bez domova ocitají v pasti, z níž je těžké uniknout (Declerck, 2001, in Keller et al., 2017).

Výzkumem provedeným mezi osoby bez domova v roce 2013 se jeden z respondentů, pan JŘ, nechal slyšet následovně: „*Nejhorší je na ulici asi i to, že se nemůžu bavit s normálníma lidma, protože ty tě mezi sebe nevezmou a nemáš ty prostředky k tomu, aby ses mezi ně dostal. Víte, jak to myslím, když jsi na ulici, tak se nějak chytneš těch lidí, který už tam jsou.*“. Pan SŠ v rámci zmíněného výzkumu toto doplňuje pocitem stresu, kdy tvrdí, že „*nejhorší prostě člověk je nazýván tím bezdomovcem, už na něj koukají jinak.. Prostě to vnímání těch lidí, prostě, který tě berou jako nějaký odpad*“. Účastníci výzkumu se ve výzkumu celkově shodují, že život na ulici je špatný, kdy nezávisle na sobě tvrdí, že ulice nic nedává, a naopak všechno bere (Vágnerová, Csémy, Marek, 2014).

Bezdomovectví zasahuje nejen do základní potřeby mít střechu nad hlavou, ale také značně limituje možnosti vykonávání běžných denních aktivit a sociálních interakcí, které jsou obvykle vázány na stabilní domov. Omezený prostor pro udržování sociálních vazeb může přispívat k prohlubování psychických a fyzických zdravotních obtíží a k pocitu ztráty životního směru u osob postižených tímto problémem. To je spojeno s potřebou uznání a sebeúcty. Dle studie provedené v roce 2019 na Univerzitě v Jižní Austrálii se navíc ukázalo, že pro osoby zažívající bezdomovectví může i samotná účast v hlasování fungovat jako způsob, jak se zapojit do smysluplné aktivity a vyjádřit sociální soudržnost (Coram et al., 2019).

3.2 Systémové bariéry v politické participaci osob bez domova

I přes poskytnutou podporu a příležitosti, která je těmto osobám bez domova poskytnuta, může být jejich zájem o politickou participaci ohrožen bariéry. Ty bariéry, které by se daly identifikovat jako vnitřní, byly představeny již v předchozích podkapitolách.

Dále jsou zde bariéry systémové, na tyto poukazuje například rozhovor vysílaný Českou televizí dne 25. 01. 2013 pod názvem *Volby a bezdomovci*, kde jedna z bezdomovkyň vyjádřila, že se vydala k volbám s nadějí na změnu od nově zvoleného prezidenta. Z rozhovoru vyplývá, že daná žena nemohla hlasovat v prvním kole prezidentských voleb kvůli absenci potřebných dokladů (Česká televize, 2013a, 08:30).

Další záznam z pořadu České televize *Události* ze dne 25. 10. 2013 zachycuje rozhovor dvou bezdomovců, kteří společně o volbách a politice debatují. V záznamu je dále zveřejněn příběh jiného bezdomovce, který má o volby takový zájem, že si přímo v reportáži vydělá na uhrazení poplatku za vydání nového občanského průkazu a volit skutečně jde (Česká televize, 2013b).

V kontextu bariér v politické participaci, kterým čelí osoby bez domova, přináší další pohled článek *Volby pražské bezdomovce moc nezajímají, někteří k volbám půjdou* (2013). Podle Tomáše Jána, ředitele Centra sociálních služeb Praha, se očekává, že k urnám se vydá pouze malý zlomek pražských bezdomovců, přibližně pět procent, přičemž preferují volbu levicových stran. Ján upozorňuje, že tento nízký zájem může být důsledkem absence osobních dokladů nebo finančních prostředků na cestu do místa trvalého bydliště, což je pro mnohé z nich nepřekonatelná překážka. Zdůrazňuje, že pro tyto osoby je prioritou zajištění základních životních potřeb, nikoli sledování politických kampaní.

Článek dále podtrhuje a dokládá, že osoby bez domova se potýkají s řadou bariér a překážek, které jim brání v plné politické participaci. Přestože existuje zájem o politické dění a volby, strukturální a administrativní bariéry často tento zájem potlačují. Tím se potvrzuje, že pro efektivní zapojení této skupiny, nejen do politického života, je nezbytné tyto překážky dokázat specifikovat a následně je i odstranit, aby mohla být plně uplatňována veškerá občanská práva, jako právě například právo volit.

Z argumentů vyplývá, že hlavní faktory ovlivňující politickou účast lidí bez domova souvisí s osobními a strukturálními možnostmi. Přístup k základním zdrojům, jako jsou i potřeby zajištění bezpečí a sounáležitosti, je stěžejní pro pochopení jejich účasti a postojů k politice.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Výzkumný záměr a výzkumné otázky

Praktická část této práce se zaměřuje na zkoumání politické participace a vnímání politiky mezi osobami bez domova, pohybující se na území hlavního města Prahy. V praktické části by se měli sami osoby bez domova vyjádřit, jakým nahlíží na volební proces, jak ho vnímají, zda o volby mají zájem a popřípadě jsou-li zde nějaké bariéry, které jim v této činnosti brání.

Neboť, jak je zřejmé z teoretické části, tato skupina obyvatelstva čelí specifickým bariérám, které mohou výrazně ovlivnit jejich schopnost a ochotu účastnit se politického života. Avšak i přes tyto bariéry, politika a rozhodnutí, která jsou činěna na politické úrovni mohou mít zásadní dopad na jejich životy a možnosti integrace zpět do společnosti.

Cílem této části je tedy prozkoumání, jak osoby bez domova vnímají politiku, jaký mají zájem o politické dění, jaké faktory ovlivňují jejich účast na volbách a jaké překážky brání jejich větší politické participaci. Pozornost výzkumu se upírá na identifikaci a analýzu překážek, které stojí mezi osobami bez domova a jejich účastí v demokratických procesech. Zahrnuje jak praktické, tak psychologické bariéry, například nedostatek informací, administrativní překážky, nebo pocit odcizení od politického systému. Práce se taktéž dotýká toho, jakým způsobem se u těchto osob projevuje sociální vyloučení a jak tento faktor interaguje s jejich politickým chováním a postoji. V neposlední řadě je cílem této části porovnání, jakým způsobem životní podmínky jednotlivců ovlivňují míru politického zájmu a účasti ve volbách.

Pro účely tohoto výzkumu byly stanovena hlavní výzkumná otázka a dvě vedlejší výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka (dále jen jako „HVO“): Jaký zájem mají osoby bez domova žijící na území hlavního města Prahy o politické dění a volby?

Vedlejší výzkumné otázky (dále jen jako „VVO“):

VVO 1: Jaké bariéry brání osobám bez domova v Praze v účasti na politickém dění a volbách?

VVO 2: Jaké jsou rozdíly v zájmu o politické dění a účast ve volbách mezi osobami bez domova žijícími na ulici a těmi, kteří jsou umístěni v azylových domech?

4.2 Výzkumný soubor

Je zcela nepochybné, že pro zodpovězení výzkumných otázek a nahlédnutí na to, jak osoby bez domova nahlíží na politické dění a volební proces, kdy je potřeba, aby popsali svoji osobní a konkrétní zkušenost, musí být výzkumný soubor účelově vybrán z osob, patřící do typologie ETHOS, která byla představena v první podkapitole.

Pro hlubší pochopení perspektiv osob bez domova na politické dění a volební proces byl kladen důraz na pečlivý výběr výzkumného souboru. Tento soubor byl účelově sestaven z 16 informantů rozdělených do dvou základních skupin, aby byla zajištěna širší zastoupených perspektiv, zkušeností a zejména porovnání případných rozdílů v přístupu těchto jednotlivců, ke sledovanému výzkumnému tématu. S oběma skupinami informantů bylo hovořeno na území hlavního města Prahy.

První skupina se skládala z 8 osob bez domova, konkrétně 6 mužů a 2 žen, kteří se nachází přímo na ulici. Tyto osoby byly identifikovány na základě „smyslů výzkumníka“, tedy na základě zjevných znaků bezdomovectví, jako jsou zanedbaný vzhled a přítomnost na místech typických pro zdržování se bezdomovců, například v okolí nádraží, obchodních center či turisticky atraktivních míst, zejména v centru Prahy a na Praze 3.

Druhá skupina informantů zahrnovala 8 osob, které se nacházely v azylových domech a neměly stabilní bydlení. Ve druhé skupině bylo 7 mužů a 1 žena. Důležité při výběru těchto informantů bylo, aby nevykazovaly přímé a zjevné znaky bezdomovectví a jednalo se o osoby, které využívají větší sociální interakce a nachází se v pokročilém stádiu procesu řešení své situace bezdomovectví.

Díky tomu lze provést porovnání mezi těmito odlišnými skupinami a získat jejich perspektivu. Výběr těchto dvou skupin umožňuje komplexněji zkoumat, jak se liší vnímání politického dění a volebního procesu mezi osobami, které jsou bezprostředně ovlivněny situací bezdomovectví, a těmi, kdo se již dočasně ocitli v stabilnějším prostředí azylových domů.

Je důležité poznamenat, že výběr informantů „na základě smyslů výzkumníka“ může s sebou nést určitou míru subjektivity. Tudiž vlastní zkušenosti, předpoklady a interpretace mohou ovlivnit, kdo je považován za „bezdomovce“ a tedy vhodnou součást výzkumného souboru. Výzkumný soubor 16 informantů umožnil pokrýt široké spektrum zkušeností a perspektiv, které jsou relevantní pro výzkumné otázky, neboť opakovaně docházelo k získávání stejných nebo velmi podobných informací od různých informantů, což naznačovalo, že další sběr dat by neodhalil nové poznatky o názorech a zkušenostech

osob bez domova. Přehled všech informantů zúčastněných na výzkumu je uveden v **Tabulce 1**. Pod touto tabulkou jsou jednotliví informanti stručně představeni.

4.2.1 Představení informantů

Tabulka 1 Základní přehled o informantech

	Jméno	Věk	Doba na ulici (let)
Osoby žijící na ulici	Tomáš	45	2
	Michal	57	10
	Jiří	63	30
	Milan	50	1
	Marcela	55	4
	Martina	51	3
	Denis	60	0
	Martin	55	25
Osoby žijící v azylovém domě	Jan	20	2
	Josef	45	1
	Lubomír	66	6
	Lukáš	41	5
	Nikola	35	10
	Pavel	47	3
	Repa	57	17
	Tomáš	30	1

Tomáš

Tomáš, 45letý vysokoškolsky vzdělaný muž s bakalářským titulem v oboru žurnalistika, prošel po svém odchodu z novinářské práce v Plzni několika životními peripetemi. Po ztrátě zaměstnání kvůli pandemii covidu-19 se ocitl bez stálého bydlení, přičemž využíval služeb Azylového domu a Armády spásy. Navzdory několika pokusům se mu z ulice trvale dostat nepodařilo. Přestože našel dočasné útočiště a zaměstnání v Mladé Boleslavi prostřednictvím agentury, nedostatek čipů vedl k jeho dalšímu propuštění a návratu na ulici, kde nyní žije již přibližně dva roky.

Michal

Michalovi je 57 let, na ulici se ocitl přibližně před deseti lety po sérii osobních a pracovních neúspěchů, tragickém úmrtí obou rodičů a ztrátě bytu v důsledku podvodu. Přebývá v improvizovaném přístřešku v lese na Žižkově, kde mu za lůžko slouží molitan, peřiny, spacák, a silnější deka, přikryté igelitem. Předtím se krátce uchytil u známé, u které pomáhal, ale musel opět odejít. Michal má střední vzdělání zakončené výučním listem.

Jiří

Jiří ve věku 63 let, strávil téměř většinu svého života přibližně 30 let na ulici, což považuje za důsledek rozvodu svých rodičů a následné rodinné chudoby. Přestože, jeho otec vlastnil majetek, Jiří se ocitl v situaci, kdy z finančních důvodů skončil bez domova. Jiří má maturitu.

Milan

Milan, 50 let, se ocitl na ulici po smrti manželky, se kterou prožil 17 let. Tragédie jej přivedla k alkoholismu, což vedlo k exekucím a následné ztrátě domova. Po roce na ulici se snaží o návrat do normálního života, požádal o vystavení dokladů a hledá práci. Vzděláním je malíř, ale musel své vzdělání opustit kvůli ochraně matky před alkoholickým otcem, kdy několik let pracoval ve vedoucí pozici obchodního řetězce.

Marcela

Marcela, 55letá, pocházející z Táborska, se ocitla na ulici před čtyřmi lety po rozvodu. Její situaci zkomplikoval pobyt na ubytovně v Táboře, která vyhořela během její hospitalizace, což ji ponechalo bez střechy nad hlavou. Marcela má maturitu.

Martina

Martina, 51letá, žije na ulici přibližně tři roky, poté co byl její přítel uvězněn. Přes den se pohybuje ve městě, nocleh najde buď venku, nebo v zimních měsících u různých organizací. Martina má ukončené základní vzdělání.

Denis

Denis, 60 let, se potýká s handicapem a pohybuje se za pomoci berlí, uvádí, že je na ulici už dva a půl měsíce. Během zimy našel útočiště v zateplených bunkrech, ale s koncem zimy je nucen nocovat přímo na ulici. Jeho situaci dále ztěžuje potřeba další operace zlomeného obratle, což je důsledek nedávné nehody. Co se týče vzdělání, je absolventem strojní průmyslovky.

Martin

Martin, 55 let, tráví životem na ulici více než 25 let po nešťastném manželství, kdy podporoval finančně svou bývalou manželku, zatímco ta si našla jiného partnera přes internet. Jako živnostník a otec tří synů, nyní dospělých mužů, se Martin po rozvodu ocitl v obtížné životní situaci, která ho přivedla na ulici. Martin má výuční list.

Jan

Jan, 20letý, momentálně žije v azylovém domě, kam se dostal po pobytu na Armádě spásy a několika dalších místech, včetně ulice a psychiatrických léčebnách v Česku, kde zažil šikanu. Jeho boj s paranoidní schizofrenií, která se pravděpodobně projevila po konzumaci tekuté extáze představuje zlom v jeho dosavadním životě. Jan má za sebou pobyt v dětském domově, výchovném ústavu a pasťáku, ačkoliv má dokončené základní vzdělání, ze střední školy byl vyhozen. Což se pojí i s jeho cestou na ulici, která právě začala po odchodu z výchovného ústavu kvůli ignorování školní docházky ve prospěch práce. Nyní, po téměř třičtvrtě roce stability, se necítí ovlivněn paranoidní schizofrenií a vnímá se jako klidný.

Josef

Josef, 45letý, již nyní nežije na ulici, ale v azylovém domě, kam se vrátil po roce stráveném právě na ulici. Dříve pracoval ve firmě, od které měl zprostředkované ubytování, ale po ukončení pracovního poměru byl okolnostmi donucen k vyhledání azylového domu. Josef má základní vzdělání a aktuálně pracuje jako ostraha prodejny.

Lubomír

Lubomír, ve svých 66 letech, popsal svůj životní příběh plný zvrátů. Po zprivatizování svého bytu v roce 2014 a přepsání na dceru skončil bez domova, když byt prodala, kde pobýval celkem 6 let. V průběhu těchto let pokračovala série nešťastných událostí včetně pobytu v léčebně z důvodu alkoholismu, se kterým bojoval dlouhé roky a ve spojitosti s ním se pokoušel i o sebevraždu. Po úraze a následné rehabilitaci se Lubomír od roku 2022 drží bez alkoholu a vede klidnější život. Vzdálil se od přátel, aby předešel návratu k pití, a tráví čas v azylovém domu. Má problémy s chůzí a navštěvuje neurologii. Lubomír má výuční list.

Lukáš

Lukáš, 41 let, strávil přibližně pět let na ulici, přičemž alkoholismus a následky pandemie covid-19 hrály klíčovou roli v jeho pádu. Kvůli alkoholu ztratil vše a nyní s vážnými zdravotními následky včetně poškození vnitřních orgánů, se snaží svůj život znovu sestavit. Po roce v azylovém domě začíná stabilizovat své zdravotní i sociální problémy,

včetně dluhů. Lukáš, který si alkoholem způsobil cukrovku a další komplikace, zatím nepracuje a čelí invaliditě. Jeho léčba probíhá pod dohledem praktického lékaře od Armády spásy a vyžaduje časté návštěvy nemocnice. Lukáš má maturitní vzdělání.

Nikola

Nikola, 35 let, strávila na ulici většinu svého dospělého života od 21 let, žijíc nocí v šachtách, pod mosty a v bránách s přechodným obdobím v ubytovnách. Na ulici skončila díky partnerovi a z důvodu závislosti na pervitinu, což vedlo k extrémním životním podmínkám včetně krádeží jídla a sběru lahví pro základní obživu. Nikola se rozhodla ukončit svou drogovou závislost, a i 10ti letý pobyt na ulici, když zjistila, že čeká dítě. Pomoc přišla také z agentury, která ji poskytla bydlení a finanční podporu. Nikola popsala, že její život se zlepšil po narození dcery a následném přechodu do podnájmů s partnerem, ale po jeho opuštění se opět ocitla v nestabilní situaci závislé na pracovní agentuře pro bydlení, kdy je dle svých slov, na pokraji pádu zpátky na ulici. Nikola má základní vzdělání.

Pavel

Pavel, 47letý, již přes sedm let využívá systému azylových domů. Přestože původně patřil mezi ty, kteří se vyhýbali azylovým domům, situace se změnila, když ho kamarád přivedl do denního centra Armády spásy, kde mu sociální pracovníce nabídla okamžité bydlení. Tento krok byl řešením jeho existenčních problémů, včetně tří let strávených na ulici, kde přežíval zimy venku, čelíc zimě spánkem během dne a pohybem pro zahřátí v noci. Na ulici se ocitl kvůli drogovým závislostem. Pavel má základní vzdělání.

Repa

Repa, 57letý, původem Polák, žije na ulici od svých 13 nebo 14 let, kdy opustil domov kvůli neshodám s rodiči a odjel do Prahy. Většinu svého života strávil ve výkonu trestu celkem přes 20 let. Po propuštění tráví na svobodě poslední tři roky. Jeho mládí bylo střídavě na ulici a v přechodných obdobích doma či na toulkách s partou. Repa má základní vzdělání.

Tomáš

Tomáš, 30 let, je novým obyvatelem azylového domu, kde strávil necelý měsíc po roce na ulici. Když Tomáš nepřespával na ulici, byl v různých noclehárnách v Praze, včetně lodi Hermes a buňkách v Troji. Jeho situace se změnila, když mu sociální pracovníce nabídla ubytování v azylovém domě s možností uznání dluhu za první dva měsíce a pomoc s vyřízením žádosti na sociální dávky. Tomáš na ulici skončil hlavně kvůli alkoholu, což vedlo k rozchodu s přítelkyní a následně i ke ztrátě práce. V Praze se mu

nepodařilo najít stabilní zaměstnání, tak přežíval díky brigádám a pomoc od charitativních organizací. Tomáš dříve pracoval jako skladník nebo operátor výroby. Dva roky strávil v Řecku jako operátor komunikačního servisu pro český a slovenský trh. Tomáš má maturitu v informačních technologiích a krátce studoval Matematicko-fyzikální fakultu Univerzity Karlovy.

4.3 Výzkumná metoda

Významný metodolog John W. Creswell přistupuje k definici kvalitativního výzkumu jako k procesu poznání založeném na metodologické pluralitě, s cílem vytvořit komplexní pochopení zkoumaného sociálního či osobního fenoménu, analyzovat slovní a textové informace a poskytovat pohledy zúčastněných, přičemž dává přednost výzkumu v přirozeném prostředí (Creswell, 1998, in Hendl, 2005).

Podstata zkoumaného problému sama o sobě k využití kvalitativního typu výzkumu a jeho metod vybízí. A právě protože kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Stejně tak se uplatňují pro objevení originálních perspektiv na jevy, které jsou již částečně prozkoumané (Strauss, Corbin, 1999).

Pro sběr dat bylo využito rozhovorů, neboť dobře vedený rozhovor je mocným nástrojem pro získání bohatých údajů o názorech, postojích a významu, který je základem života a chování lidí (Gray, 2004).

„Rozhovor je účinný způsob, jak pomoci lidem vyjádřit věci, které byly doposud implicitní, a vyjádřit jejich tiché vnímání, pocity a porozumění.“ (Arksey, Knight, 1999, in Gray, 2004, vlastní překlad).

Na jedinečné prožívání každého jednotlivce, který stojí před různými možnostmi a cíli a nese za své volby osobní odpovědnost se zaměřuje fenomenologický přístup. Například v psychologii se tento přístup soustředí na zkoumání lidského prožívání, kde klíčovou metodou pro získávání poznatků je introspektivní zkoumání neovlivněné vnitřní zkušenosti. Každý jedinec si může vybrat mezi různými alternativami a cíli, za svá rozhodnutí tudíž nese osobní zodpovědnost (Plháčková, 2004).

Fenomenologové tvrdí, že náš vztah ke světu je zprostředkován našimi vnímáními, jež se nám jeví jako fenomény vědomí (Gray, 2004). Fenomenologický přístup se zaměřuje na jedinečné zážitky každé osoby, která čelí různým možnostem a cílům a je za svá rozhodnutí osobně odpovědná. V psychologii tento přístup zdůrazňuje

význam zkoumání lidských zkušeností, přičemž hlavním nástrojem pro získávání užitečných informací je introspekce, což je nepředpojaté zkoumání vnitřních zkušeností. Tento přístup umožňuje jednotlivcům vybírat si mezi různými alternativami a cíli, přičemž jsou plně zodpovědní za důsledky svých rozhodnutí (Plháková, 2004).

Wagenaar (2015) jako příklad pro vysvětlení tohoto postoje uvádí zážitek ze stromu. Strom nikdy nevidíme pouze jako izolovaný objekt nebo věc o sobě, ale jako něco, co se v našem vědomí objevuje s určitým významem. Ať už jako zdroj stínu v horkém letním dni, zdroj dřeva k prodeji po jeho pokácení, objekt vzpomínek nebo předmět systematické botanické klasifikace.

Plháková (2004) upozorňuje na kritiku fenomenologického přístupu, která často pochází ze strany výzkumníků orientovaných na empirické a experimentální metody. Tito kritici považují subjektivní zkušenost za nevhodnou pro objektivní pozorování a měření. Přestože fenomenologický přístup má pevné teoretické a filosofické základy, jeho schopnost vysvětlovat je vnímána jako relativně omezená. Hlavním problémem je, že se přístup zaměřuje na subjektivní prožitky, což komplikuje identifikaci jejich vnějších a vnitřních příčin.

4.3.1 Vlastní výzkumné šetření

Pro účely tohoto výzkumu bylo stanoveno celkem 12 tazatelských otázek, které byly v rámci polostrukturovaných rozhovorů informantům položeny.

Výhodu využití polostrukturovaných rozhovorů představuje Gray (2004), který uvádí, že se jedná o flexibilní nástroj často využívaný v rámci kvalitativního výzkumu. Výzkumník má k dispozici seznam klíčových témat a otázek, které by měly být v průběhu rozhovoru prozkoumány, avšak není nutné se věnovat každé otázce u každého respondenta. Podle toho, jakým směrem se diskuse vyvíjí, může dojít k úpravě pořadí otázek nebo k zahrnutí nových témat, která se spontánně objeví. Zaznamenávání odpovědí může probíhat formou poznámek nebo zvukového či video záznamu. Tento typ rozhovoru je ideální pro hlubší pochopení názorů a postojů respondentů, zejména v situacích, kdy je důležité, aby účastníci mohli své myšlenky a pocity podrobněji rozvést. Je to klíčové pro fenomenologický výzkum, jehož cílem je prozkoumat, jaké subjektivní významy lidé přiřkládají různým pojmoslovím nebo událostem. Polostrukturované rozhovory tak nabízejí možnost odhalit nové perspektivy a směry diskuse, které nebyly

původně zamýšleny jako součást výzkumu, ale mohou významně přispět k dosažení jeho cílů.

Sběr dat probíhal v době od 16. 02. 2024 do 03. 04. 2024. S informanty z prvního výzkumného souboru bylo hovořeno ve veřejném prostoru, tedy na ulicích a na náměstích. S mužskými osobami z druhého výzkumného souboru bylo hovořeno v prostorách azylového domu Naděje v Praze na Žižkově. S jedinou ženou z této skupiny bylo hovořeno v provozovně občerstvení v centru Prahy.

Při realizaci tohoto výzkumu bylo čeleno specifickým výzvám, které ovlivnily zastoupení žen v našem výzkumném souboru. Hlavní obtíží byla značná opatrnost a neochota žen bez domova účastnit se rozhovorů. Přes veškeré snahy vytvořit bezpečné a důvěryhodné prostředí pro rozhovory se ukázalo být obtížné přesvědčit ženy o účasti na výzkumu, což má za následek jejich nižší zastoupení v souboru.

Mezi další výzvy, patřilo posouzení možné narušení hodnověrnosti a spolehlivosti získaných dat v souvislosti s intoxikací těchto osob alkoholem nebo jinými, omamnými a psychotropními látkami. V úvahu byla také brána případná přítomnost některé ze zdravotních indispozic narušující jejich aktuální nebo i trvalý psychický, či fyzický stav.

Při výzkumu se s těmito negativními aspekty nejvíce potýkaly osoby z první skupiny a z toho důvodu byl výzkumný soubor v této skupině pečlivěji vybírán. Například pokud osoba jevila známky opilecké intoxikace, popřípadě jestliže byla verbálně agresivní, nebyla ji nabídnuta účast na výzkumu. Pakliže tyto negativní aspekty vyšly najevo v průběhu rozhovoru, byl sběr dat s touto osobou ukončen a data získaná s touto osobou nebyla použita.

Jak také upozorňuje Vašát (2021). Sociokulturní aspekty, aktivity a zejména vztahy osob bez domova mezi sebou mohou zapříčinit jejich uzavřenost vnějšmu světu, zvýšenou ostražitost a nedůvěru vedoucí k odmítnutí participace na výzkumu. K překonání této nedůvěry a iniciování zájmu k účasti na výzkumu bylo použito drobných darů. Jako příklad lze uvést cigarety, drobná hotovost – řádově v maximální výši do 50,- Kč a káva. Tyto dary byly vždy předány až po provedení samotného rozhovoru. Setkání s osobami z obou skupin výzkumného souboru bylo učiněno ve všech případech jednorázově, bez vybudování předchozího vztahu.

Doba jednotlivých rozhovorů byla od 9 minut do 64 minut. Kratší rozhovory byly vedeny zejména s osobami z prvního výzkumného souboru. To lze také přisoudit absenci klidného a bezpečného prostředí, pro vedení takového rozhovoru. Který byl naopak ve všech případech zachován u osob z druhého výzkumného souboru.

Vzhledem k tomu, že samotné téma výzkumu může být velice citlivé, neboť dochází k zásahu do soukromí jednotlivce, byly rozhovory s informanty provedeny teprve po předchozím vysvětlení aspektů výzkumu a nastínění dotazovaného tématu.

S informanty bylo hovořeno zejména pokud se v doslechové vzdálenosti nikdo jiný nenacházel a pokud ano, popřípadě byl průběh rozhovoru narušen přítomností jinou osobou, došlo k pozastavení rozhovoru. Toto opatření nebylo prováděno pouze z důvodu zabezpečení potřeb informanta, ale i pro bezpečnost výzkumníka. Opakovaně totiž došlo k verbálnímu napadení a v konkrétním případě i fyzickému napadení výzkumníka, pokud se dotazoval na témata politického charakteru a nacházel se v přítomnosti vícero osob bez domova. Minimálně alespoň z této zkušenosti lze nastínit, že politická témata jsou pro lidi z ulice velice impulzivní.

V případě počátečního rozhovoru s osobou z prvního výzkumného souboru došlo k předčasnému ukončení rozhovoru ze strany informanta, neboť byl dotazovanými tématy rozrušen, kdy doslova uvedl „*končím, jsem už psychicky jako vyčerpaný*“. Předběžným vyhodnocením tohoto neúspěšného rozhovoru, a to poslechnutím nahrávky v diktafonu, bylo zjištěno selhání výzkumníka. Dle intonace hlasu a gestikulace informanta bylo zjevné, že informant se nenachází ve své komfortní situaci, která se zhoršovala dále pokládánými dotazy, místy až odborného charakteru. I z tohoto důvodu byl pozměněn postup v samotném šetření, a to zejména uzpůsobením stylu komunikace a propracování navázání vztahu s informantem. V žádném dalším případě již k předčasnému ukončení rozhovoru ze strany informanta nedošlo.

Všichni informanti byli poučeni o možnosti anonymizace, avšak žádný z informantů tuto možnost nevyužil. Informovaný souhlas byl od všech informantů vyžádán, avšak z povahy okolností a lokací rozhovorů, byly poskytnuty pouze ústní formou.

Pro zachování větší přehlednosti použitých tazatelských otázek, cílených na konkrétní výzkumné otázky, byla vytvořena transformační **Tabulka**. Tabulka je orientační a znázorňuje příklad, tazatelských a doplňujících otázek, které byly v průběhu rozhovorů naplánovány k využití. Avšak průběh všech rozhovorů byl velice individuální a volba otázek byla vždy přizpůsobena vývoji rozhovoru. A to tak aby pokládané otázky vedly k odhalení významu, původně nezamýšleného tématu a celkovému pochopení kontextu výzkumného problému.

Tabulka 2 Transformační tabulka

	Tazatelská otázka (dále jen jako „TO“)
HVO: Jaký zájem mají osoby bez domova žijící na území hlavního města Prahy o politické dění a volby?	TO 1: Jak často sledujete politické dění v České republice?
	TO 2: Jaké politické události nebo témata vás v poslední době nejvíce zaujala?
	TO 3: Účastníte se voleb? Proč ano/ne?
	TO 4: Pokud byste se účastnili voleb, jaké faktory by ovlivnily vaše rozhodnutí volit určitou stranu nebo kandidáta?
	TO 5: Cítíte, že politické rozhodnutí mají přímý vliv na vaši situaci? Můžete uvést nějaký konkrétní příklad?
VVO 1: Jaké bariéry brání osobám bez domova v Praze v účasti na politickém dění a volbách?	TO 6: Jaké hlavní překážky brání vaší účasti na politickém dění nebo v účasti ve volbách?
	TO 7: Měl jste někdy zájem účastnit se voleb, ale narazil jste na konkrétní problémy, které vám v tom zabránily?
	TO 8: Jaké zdroje informací o politice a volbách vám jsou nejdostupnější? Narazil jste na obtíže při získávání informací?
VVO 2: Jaké jsou rozdíly v zájmu o politické dění a účast ve volbách mezi osobami bez domova žijícími na ulici a těmi, kteří jsou umístěni v azylových domech?	TO 9: Pociťujete nějaké rozdíly ve vašem zájmu o politiku a účasti ve volbách v porovnání s dobou, kdy jste měl stabilní bydlení?
Obecné, doplňující otázky	TO 10: Co by podle vás mohlo pomoci zvýšit politickou participaci mezi osobami bez domova?
	TO 11: Máte nějaké návrhy, jak by politici nebo stát mohli lépe reagovat na potřeby osob bez domova?
	TO 12: Z jakého důvodu jste skončil na ulici? Jak dlouho jste bez stabilního bydlení?

4.3.2 Analýza dat

Pro samotnou analýzu dat byla použita tematická analýza. Tato metoda se zaměřuje na identifikaci, analýzu a prezentaci opakujících se vzorců v datech (Braun & Clarke, 2006, in Kiger & Varpio, 2020).

Tematická analýza nejen popisuje data, ale také zahrnuje interpretaci prostřednictvím výběru kódů a tvorby témat. Vyznačuje se především svou flexibilitou, díky které je aplikovatelná napříč různými teoretickými a epistemologickými přístupy, což ji činí vhodnou pro různorodé výzkumné otázky, designy a velikosti vzorků. (Kiger & Varpio, 2020).

Tematická analýza slouží v rámci výzkumných studií k vytváření a propojení témat, která z dat vycházejí, přetvářejí je či nabízí novou interpretaci. Na rozdíl od zakotvené teorie, tematická analýza nezasahuje tak hluboko do transformace dat s cílem formulovat teorii. Její síla spočívá v umění nalézat rovnováhu mezi jednoduchým popisem a kategorizací dat a jejich hlubší analýzou, aniž by však překročila hranici k vývoji celistvé teorie (Kiger & Varpio, 2020).

Kiger & Varpio (2020) ve své publikaci, mimo jiné, představili postup 6 kroků směřující k vypracování induktivní tematické analýzy. A to seznámení se s daty, generování počátečních kódů, hledání témat, přezkoumání témat, definování a pojmenovávání témat a sepsání zprávy.

Pro účely tohoto výzkumu bylo postupováno podle těchto kroků, za využití induktivní metody, tedy bez předem stanovených očekávání.

K samotnému seznámení s daty došlo již při provedeném sběru dat, avšak při přepsání rozhovorů do textové podoby, z puštěného audiozáznamu diktafonu došlo k hlubšímu porozumění obsahu a kontextu rozhovorů. Kromě přepsání rozhovoru do textového formátu, byly do textu současně zaznamenány poznámky o nonverbální reakci a intonaci hlasu informantů. Po přepsání a seznámení se s daty, došlo k rozdělení transkriptů podle skupiny informantů daného výzkumného souboru.

Již při přepisu dat došlo k prvotní identifikaci opakujících se myšlenek, konceptů, frází a slovních vyjádření, které byly následně označeny jako kódy. Kódy byly zaznamenány skrze počítačový software NVIVO, dále i z osobních preferencí byly transkripty vytištěny a kódy s poznámkami zaznamenávány při opakovaném seznámení s daty. Příklad vytvořených kódů je znázorněn v **Tabulce 3**.

Tabulka 3 Příklad generování počátečních kódů

Citace z rozhovorů	Vygenerovaný kód
<p>„No vlastně furt, já se o to hodně zajímám, chodím na různé akce, třeba jsem se hodně účastnil akcí od milion chviliek pro demokracii. A sledoval jsem hodně třeba ty prezidentský volby, dokonce jsem byl pro ně sbírat podpisy, kdy jsem byl pod tou organizací Milion chviliek, v parlamentních volbách jsem volil koalici Spolu.“ Tomáš</p>	<p>Aktivní účast v politické participaci</p>
<p>„No nemůžu, co vám můžu říct. Nemám ty doklady a bydlím úplně jinde, než v Praze, jako to bydliště mám pryč.“ Milan</p>	<p>Administrativní překážky v účasti na politickém dění</p>
<p>„Proč? Podívejte se, já vám to řeknu. Otevřeně. Pro naše lidi, co dělají ti politici? Co dělaj pane? Velkej prd jo, ale je tady jsou cizinci já proti nim nic nemám. Jo je jich mi líto, je tam válka, jsou to, ale jsou tady zdraví Ukrajinci, který můžou jít tam se chránit svoji zem, ale ne tady dělat, ještě napadat lidi. Fakt vážně, ale.“ Denis</p>	<p>Kritika politických rozhodnutí vládních činitelů</p>
<p>„Jo to jo, ale předtím myslím. Předtím jsem byla nemocná, tak jsem byla v nemocnici a tam jsem to sledovala každéj den.“ Marcela</p>	<p>Nedostupnost zdroje informací o politickém dění</p>

4.4 Analýza dat prvního výzkumného souboru

Na základě popsaného postupu v předchozích podkapitolách bylo za použití tématické analýzy bylo analyzováno 8 rozhovorů osob z prvního výzkumného souboru s osobami bez domova žijících na ulici. V těchto rozhovorech byla identifikována celkem 3 témata. Témata byla vytvořena na základě spojení subtémat, která vznikla skrze popsané kódování. Témata jsou společně s konkrétními subtématy uvedeny v **Tabulce 4** Identifikovaná témata u prvního výzkumného souboru.

Tato témata budou následně představena se zaměřením na jednotlivá subtémata s vysvětlením, které bude podpořeno příklady z dat, respektive přímými citacemi z rozhovorů.

Tabulka 4 Identifikovaná témata u prvního výzkumného souboru

Téma	Subtéma
Zájem o politické dění a volby	Vlastní preference, názory, sledování a vnímání politiky
	Účast na politické participaci
Vnímání sociálního vyloučení	Sociální izolace a stigmatizace
	Vliv sociální situace na zájem o politiku
Možnost účasti na politickém dění	Překážky v účasti na politické participaci
	Zdroje informací o politice a volbách
	Návrhy ke zlepšení politické participace osob bez domova

4.4.1 Zájem o politické dění a volby: *Frustrace a apatie?*

Vlastní preference, názory, sledování a vnímání politiky

(pozn. informantům byly položeny základní otázky „*Sledujete politické dění v České republice?*“ A „*Jaké politické události nebo témata vás v poslední době nejvíce zaujalo?*“ V případě potřeby byly otázky dále doplňovány.)

(Denis) „*No, sleduju a je mi z nich na blití. Nablití, úplně jo to řeknu na rovnu... Pro naše lidi, co dělají ti politici? Co dělají pane? Velkej prd jo, ale že tady jsou cizinci, já proti nim nic nemám. Jo je jich mi líto, je tam válka, jsou to, ale jsou tady zdraví Ukrajinci, který můžou jít tam se chránit svoji zem, ale ne tady dělat, ještě napadat lidi... A co mě zaujalo? Já vám to řeknu upřímně, pane. Nic nic ta naše politická scéna stojí za hovno. Já nechci bejt sprostěj pardon. Ale ne, nic mě nezaujalo.*“

(Marcela) „*Moc ne. Jo, já jsem zprávy neviděla ani nepamatuju. Nic mě nenapadá co by mě zaujalo.*“ (pozn. rozhovor se odehrává na Václavském náměstí, informantka Marcela je dotázána „*Ale třeba když tady sledujete, třeba, že tady jsou třeba nějaké demonstrace, jak to na vás působí?*“) „*No toho jo. No říkám si, jestli jim to vůbec pomůže, když furt stávkujou. Úplně si nemyslím, že to má šanci něco změnit. Já bych tam nešla, je*

to zbytečný... “ (pozn. informantka hovoří o roli prezidenta) „No já nevím. Ono je to jedno, kdo tam bude, stejně tam žádný rozdíl pro nás nebude, takže asi tak. Stejně se dá vše Ukrajincům. Mám pocit, že se upřednostňují Ukrajinci než my, to si myslím. No oni mají kde bydlet, my ne.“

Denisův popis politického dění, ve kterých používá výrazy jako „*je mi z nich na blitě*“ a „*stojí za hovno*“, poukazuje na silnou emotivní reakci a znechucení aktuální politickou scénou. Toto vnímání může být ovlivněno osobními zkušenostmi, ale také mediálním zobrazením a obecným názorem veřejnosti, který Denis absorbuje. Denis se také specificky vyjadřuje na téma Ukrajiny. A to negativně, když zmiňuje „*zdravé Ukrajince*“, kteří by podle něho měli zůstat ve své zemi a bránit ji, místo aby žili v Česku. V rámci rozhovoru se Denis zmínil, že se stal obětí trestné činnosti ze strany Ukrajinců, když jim odmítl dát na vodku. Denis projevuje silnou nedůvěru v politický systém, kdy slovy „*co dělají ti politici? Co dělaj pane? Velkej prd*“ vnímá neefektivitu a neschopnost politiků řešit reálné problémy občanů. Marcela ve svém vyjádření zastává obdobně negativní názor, ve kterém ukazuje, že má pocit, že politické rozhodnutí a akce jsou pro ni, její sociální skupinu a vlastně i ostatní občany irelevantní. To dokazuje například na skeptickém vnímání efektivity demonstrací, který sdílí s informantem Milanem, se kterým bylo také hovořeno na Václavském náměstí, kde je svědkem častých demonstrací a protestů. Oba informanti vnímají, že politika je příliš vzdálená od jejich každodenní reality.

S takovýto názorem přichází i informant Michal, který vyjadřuje celkovou apatii k politice, když říká „*politika mě celkově nezajímá... všichni mluví jakoby to samé, mám tam spíš pár, kterých nesnáším, viz Okamura. Mě se prostě nelíbí, jako ta jeho mluva, on tam nikoho v tom parlamentě nepustil, 4 hodiny tam mluvil, si pomalu může podat ruku s Hitlerem, ten měl taky dlouhosáhlé projevy...“*. I přesto, že Michal projevuje osobní averzi k současnému politickému dění, o které se dle svých slov nezajímá, emotivně vnímá postavu Tomia Okamury a svůj negativní názor dokáže opřít o konkrétní událost. „*No tak poslouchám rádio, takže mám trochu nějaký obraz. Tak nějak dvakrát denně, v poledne a pak na večer. Když je třeba Pražské povstání, tak mluví třeba o tom, tak to je docela zajímavé. Nebo Palachův týden. Ale jinak mě nic teď nenapadá, jako co se odehrálo v poslední době... Pro mě je důležité, aby byl člověk v obraze jako kvůli sportu a počasí, jako jak bude...“* Jelikož Michal žije v improvizovaných podmínkách v lesním porostu, je pro něj nejdůležitější informace o počasí, aby věděl, na jaké klimatické

podmínky se připravit. Kromě této věcné potřeby informovanosti, se Michal zajímá o historické události, při kterých se ne zcela cíleně dozvídá o politickém dění.

Emotivní reakci na určité politické osobnosti a rozhodnutí projevil kromě Denise a Michala i informant Milan, který se o politické dění zajímá. *„No těžko říct, jako zajímá mě co se děje, ale zároveň mě to hrozně sere. Vždyť se na to podívejte, jak my si tady žijeme a nikoho to vlastně ani nezajímá. Člověk slyší jen o těch Ukrajincích, dokonce je tady na tom Václaváku furt vidí. To mi řekněte, jak mohou být v ohrožení, když se mají vlastně tak dobře?“*

Nelze přehlížet, že kromě Milana, i právě u informantů Denise a Marcely, vzbuzuje téma a přítomnost Ukrajinců v České republice značnou frustraci a rozhořčení. Osobní zkušenosti těchto informantů naznačují, že nesouhlasí s úrovní sociální a humanitární pomoci, která se těmto osobám dostává a zmíněný pocit frustrace může pramenit z jejich vnímání, že se o osoby bez domova dlouhodobě nikdo nezajímá a rozhodně jim není pomáháno v takové míře, jako právě uprchlíkům, kteří jsou dle jejich názoru privilegováni oproti bezdomovcům.

(Martin) *„...A my jsme jim už pomohli hodně, jako Ukrajině jako Česká republika. Až moc...Nevnímám to negativně, to ne. Tak mají problém no. Teď to bylo včera nebo dneska ráno já už nevím. Tam zase, že bombardovali nějakou elektrárnu jim zničili? Trafačky jim tam zničili jako rusáci no. A ještě poslali rakety na Polsko. Rusáci, já k té jejich agresí mám odpor.“*

Martin ve svém vyjádření poskytl relativně odlišný názor od ostatních, přičemž představil náhled do svého hodnotového systému, který preferuje mír a humanitární pomoc v konfliktních situacích, ve které odsuzuje agresí, a dokonce na specifických událostech prokázal přehled, který o konfliktu má. Jeho slova „Až moc“ naznačují, že i když podporuje pomoc Ukrajině, může mít smíšené pocity ohledně míry této pomoci. Avšak v kontrastu s předchozími informanty si v této záležitosti zachovává pozitivní postoj.

Pozitivní a velice odlišný pohled a postoj k politickému dění z perspektivy osoby žijící na ulici, nabízí vyjádření informanta Tomáše. *„No vlastně furt, já se o to hodně zajímám, chodím na různé akce, třeba jsem se hodně účastnil akcí od milion chvilek pro demokracii. A sledoval jsem hodně třeba ty prezidentské volby, dokonce jsem byl pro ně sbírat podpisy, kdy jsem byl pod tou organizací Milion chvilek, v parlamentních volbách jsem volil koalici Spolu. No já hodně sleduju třeba tu situaci na Ukrajině, tak tam jak se furt něco děje, jak o tom píšou, tak to mě zaujalo. Pak ještě to, volby na Slovenku, jak tam*

mají teď tu prezidentskou volbu, tak to mě zajímá jak dopadne, fandím tomu Korčokovi. Nesnáším Fica, jsem rád, že nejsme na Slovenku, to je skoro hrozný jak Babiš, tomu vůbec nevěřím, já jsem vyloženě anti Babiš.“ Tomáš se zúčastňuje různých politických akcí, jako jsou akce organizace Milion chviliek pro demokracii a zároveň sleduje nejen domácí, ale i mezinárodní politické události, jako jsou volby na Slovensku a válka na Ukrajině. Tomáš vyjadřuje odpor ke konkrétním politikům, což svědčí o jeho pevně formovaném politickém postoji a jeho vnitřních hodnotách. I přesto, že sám Tomáš je takto politicky aktivní, sám pochybuje o tom, že by se ostatní lidé na ulici o politiku zajímali. *„Já si úplně nemyslím, že mají o to všichni zájem. Jako ostatní bezdomovci, že by se o volby zajímali. Protože když se s ostatními jako bavíme o politice, tak jsou ostatní spíš negativní, jako nic konkrétního, jako nějaká témata neřeší, protože je ta politika nezajímá, takže já jsem spíš výjimka, nezapadám moc mezi ně...A i kdyby ty volby nějak zjednodušili, jako třeba s těma doklady, asi by stejně nebyla tak vysoká účast. Třeba moje přítelkyně...jakože co se tam děje, že v tom moc nevidí rozdíl, jako mezi těma lidma co tam jsou. Podle mě, za pivo nebo za flašku čuča, by ten hlas hodili komukoliv bych řekl.*“

S názorem Tomáše souhlasí i informantka Martina, která se sama o politiku vůbec nezajímá a drží si od veškerého politického dění hluboký odstup. *„Ne, to rozhodně ne. Je to taky nezajímá, vůbec se o tom s nikým nebavím. Oni jsou jen ožralí a to je vše co je zajímá, jen ten chlast.*“

Zatímco informant Tomáš a Martina jsou názoru toho, že lidé bez domova mají jiné priority, než aby se bavili o politickém dění, nabízí Milan jiný pohled, když hovoří *„V poslední době mě zaujaly no asi volby jak byly, ty prezidentský, tak to jsem sledoval...Ale s klukama jsme to tady řešili...“*. Informantka Marcela se také vyjádřila k probírání politického dění osobami na ulici *„...jo to se bavíme, třeba že neměli volit toho Petra Pavla“*.

Milan vyjadřuje smíšené pocity ohledně politiky. Na jednu stranu deklaruje zájem o to, co se děje, kdy se baví i s ostatními o politickém dění, na druhou stranu v něm tyto události vyvolávají plno negativních pocitů. Marcela sice žádné emotivní vyjádření neposkytuje, ve svých předchozích vyjádřeních hovoří o vlastním zájmu o politickém dění velmi pasivně a politickému systému nevěří. Zároveň se ale stále s ostatními lidmi bez domova baví o zvolení konkrétní osobnosti. I když se Marcela vyjadřuje, že politická témata cíleně nevyhledává, alespoň latentně v ní určité politické události zájem vzbuzují.

Účast na politické participaci

(pozn. informantům byla položena otázka „Účastníte se voleb? Vyjádřete se k důvodu, proč ano nebo ne.“)

(Denis) „Ano to jo. Jdu k volbám k tomu, aby naše zem vlastně vzkvétala, abych se měl pak líp. Já volil ODS, Tak protože, mají docela slušný zaměření. Jo a prostě nemám rád komunisty, protože mám na to blbý vzpomínky. ODS mají dobrý program nebo ještě piráti mají dobrý program. No ono říkám, že mají dobrý zaměření, jo v naší politické scéně prostě. Mají jako, jsou dobrý no prostě a ODSák budu. Že aspoň něco dělají, jo, jako takhle pro nás, takhle co jsme na ulici, co jsme tady v prčících.“

Ačkoli Denis vyjadřuje hlubokou frustraci a zklamání z politického systému, jeho účast na volbách ukazuje, že stále má zájem o budoucnost České republiky. Volí strany, které podle něj mají slušné zaměření a zároveň vyjadřuje antipatie vůči komunistům založené na osobních zkušenostech.

(Jírka) „Ne. Protože není možnost nějak ne, nebo tam člověk takovej nebo takovej nebo nemá, nemá nějaký možnosti, nikoho nevolí, já už teďko nefandím nikomu, tak mi to je jedno, už je to pro mě všechno stejný, jako ty strany, tak co.“ (pozn. informantovi byla položena otázka „Co pro vás znamenají volby?“) „Napadá mě takových věcí. Jako lidi si říkají, že mají jenom pár 1000, tak chtějí mít čím dál víc. Aby prostě měli víc, takové to hamty hamty, aby měli za chvíli třeba 100000 příklad. Jasně jako ať si naberou co nejvíc. My sotva se spojujeme na víno, jedno vyjebaný, když teda řeknu jo, a oni, aby si koupili já nevím 3 mercedesy za rok, třeba tak to myslím jasně. Já jim nefandím. Já si dělám svoje, já se snažím, abych se vůbec najedl a napil. Pochybuji, že na nějaké volby mají na moje potřeby vliv.“

Jírka se neúčastní voleb a vyjadřuje pocit, že volby a politické strany jsou irelevantní a nerozeznatelné. Jeho pohled na politiku je ovlivněn pesimismem a rezignací, což odrazuje jeho přesvědčení, že politici a politické struktury jsou nedůvěryhodné a nepřinášejí žádné změny. Michal se také neúčastní voleb, což odůvodňuje tím, že není žádný kandidát, který by ho zaujal, a obecným pocitem, který sdílí s Jiřím, že všichni politici jsou stejní a hledají pouze osobní zisk. (Michal) „Nemám tam žádné kandidáty, kteří by mě zaujali. Nelíbí se mi, jak furt kecají, ale kdyby se dostali k moci, tak je to to samé, nic by neudělali, vždycky každý jenom do kapsy do kapsy, ať si nakradou co nejvíce.“

Marcela, společně s Martinou se rovněž neúčastní voleb, protože se domnívají, že jejich hlas nemá žádný skutečný vliv na politické dění. (Marcela) „Ten hlas jednoho

člověka podle mě vůbec nemá vliv. Vždyť to člověk vidí a slyší ve zprávách, co se vlastně děje. Moc tomu nevěřím.“

Zatímco Martin i Milan by se voleb účastnili, pokud by k tomu měli možnost. Martin by se voleb zúčastnil, kdyby měl doklady, avšak projevuje určitou nejistotu v otázce, koho by měl volit. (Martin) „...*Kdybych je měl, asi bych šel volit. Ale nejsem si jistý koho volit. Možná ty piráty bych volil, protože vím něco o nich, jo. Tam je ten Hřib, toho znám, on tehdy rozdával polévku na hlaváku“* Má sympatie k České pirátské straně, jejíž politické představitele zná z osobní zkušenosti.

(Tomáš) „*Ano chodím pravidelně. Volím podle jejich politiky, jako jejich předvolební program a ty lidi, kteří třeba kandidují za tu stranu, podle toho se jako rozhoduju.“*

Opět, na rozdíl od ostatních, Tomáš je velmi aktivní v politické participaci. Pravidelně se účastní voleb, sleduje politické dění, a dokonce se angažuje v politických akcích. Jeho rozhodnutí volit je ovlivněno politickými programy a kandidáty, které si vybírá na základě jejich předvolebních slibů a aktivit.

4.4.2 Vnímání sociálního vyloučení

Sociální izolace a stigmatizace

V rámci rozhovorů hovořili někteří z informantů o pocitu sociálního vyloučení ze společnosti. Informanti začali o tomto vnímání hovořit sami, popřípadě když se tomuto tématu sami přiblížili, byli vyzváni k vyjádření. Ne všichni informanti se k tomuto tématu vyjádřili, z 8 pouze 5.

(Jiří) „...*jako my se těm velkým akcím, jako v centru snažíme vyhýbat. Nemáme rádi moc hauf lidí...“* (pozn. informantovi je položena otázka „*Proč nemáte rád hauf lidí? Jak to myslíte?“*) „*No jsou hnusný, jako jak kdo, protože já jsem špinavej a oni koukaj a říkaj si, že nás odsunou. Vidím, jak si říkaj o nás, jako třeba dobytkové běžte ode mě, vy smrdíte takovým způsobem. Je to tak, takhle nás furt ty lidi odsuzujou a člověk nemá možnost se třeba ani umýt nebo si vyprat oblečení. Někteří lidi zase díky tomu alespoň přispějí nějaké peníze nebo jídlo.“*

Jirka vyjadřuje nepříjemnost spojenou s velkými shromážděními, kterou připisuje sociálnímu stigma spojenému s jeho vzhledem a sociálním statutem. Toto vnímání dále jen zvyšuje jeho izolaci. I přes veškerá negativa, nachází Jiří výhodu v možnosti větší solidarity některých kolemjdoucích.

(Martin) (pozn. informantovi byla položena otázka „*Co by podle vašeho názoru mohlo takhle zvýšit ten zájem o ty volby a tu o tu politiku mezi vámi, lidmi bez domova?*“)
„...Myslím, že jako kdyby se ti lidi mohli víc cítit jako lidma, chápeš, jako ve společnosti. Ono jako není bezdomovec jako bezdomovec. No, já to řeknu na rovinu, někteří bezdáci jsou svině. Jo okrádaj, jo některý jo. Není bezdák jako bezdák. Jako já bych se chtěl dostat do nějaké rodiny nebo jako prostě nebýt na ulici jako bezdomovec, být jako ostatní. Normální bydlení, chodit hezky oblečeněj, vypadat a chovat se inteligentně, chodit za kulturou do divadla. Pak třeba taky chodit třeba do hospody na pivečko, jako to dělají ostatní. Aby si taky člověk vypral věci, aby mohl chodit mezi lidi a nemusel se stydět. Třeba když tady s kolegou jdu do obchodu, tak nás nepustí dovnitř, nechají nás počkat venku, zeptají se, co chceme a pak to přinesou. Jako já to vím, jsem odpornej a tak nás ostatní odsuzujou. Já to беру, ať prostě neobtěžujeme zákazníky, jsem špinavej tak co.“
Martin hovoří o diskriminaci, kterou jako bezdomovec prožívá. Martin naznačuje, že by se rád více integroval do společnosti a věří, že sociální přijetí by mohlo pozitivně ovlivnit zájem o politiku a volby i u ostatních osob bez domova.

Martina popisuje pocit, že je vnímána společností negativně, což jí způsobuje velký diskomfort. *„Jojo, hrozně. Furt takhle čuměj. Je to nepříjemný, necítím se dobře. Myslím, že jsem mimo tu společnost.“*

O takovémto pocitu hovoří i Milan. *„No tak se na mě podívejte, vždyť já se sám za sebe stydím, jak jsem dopadl, je to hrůza... Ostatním lidem, jako těm normálním, jak tady chodí kolem nás, tak pro ně jsme stejný odpad. Ty lidi nás furt pozorují, jako je to nepříjemný, necítím se dobře.“*

Informant Michal se necítí, že by byl mimo společnost. Přesto si je vědom možnosti, že kdokoliv může skončit na ulici, což může přispívat k jeho empatii vůči ostatním v podobné situaci. *„Já si kolikrát říkám, nikdy neříkej nikdy, na té ulici může skončit kdokoliv a kdykoliv“*

Vliv sociální situace na zájem o politiku

Stejně jako u předchozího subtématu, pouze 5 z 8 informantů hovořilo o vlivu sociální situace na jejich zájem o politické dění.

(Jiří) (pozn. informantovi byla položena otázka „*A vzpomenete si před těmi 30 lety, než jste takhle skončil na té ulici, jestli jste tu politiku vnímal nějak jinak?*“), „*Třeba, chtěl jsem se dostat za vodu, já jsem chtěl žít, jak se říká, dobře, ale jak se mi ten život sesunul, že jsem skončil takhle z toho postupně no a skončil jsem tady do smrti se dá říct, no asi tak. Ale jak jsem to tehdy vnímal si nevzpomenu*“

Jiří popisuje, že jeho dřívější ambice a životní plány byly zničeny sociálním pádem do bezdomovectví, což výrazně změnilo jeho životní perspektivu a možná i zájem o politiku, i když si přesné detaily svého dřívějšího vnímání politiky nepamatuje.

Informantka Marcela uvádí, že její zájem o politiku se nezměnil, bez ohledu na to, zda žila ve stabilním prostředí, v azylu nebo na ulici. „*No nezajímalo mě ani, když jsem žila normální život a nezajímá mě to vlastně ani teď, tam žádná změna nebyla.*“

Takovýto názor sdílel i Michal, když tvrdí „*Rozdíl není, mě ta politika nezajímala ani dřív, když jsem normálně bydlel a měl práci, to se nezměnilo ani s moji aktuální situací na ulici.*“

Martina se o politiku dříve zajímala, ale co je na ulici, došlo i k negativní změně v jejím zájmu.

U Milana sice zájem zůstal, ale jeho aktuální sociální a osobní mu zabraňuje v aktivní politické participaci, jako například v účasti ve volbách.

4.4.3 Možnost účasti na politickém dění

Překážky v účasti na politické participaci

(pozn. informantům byly položeny základní otázky „*Jaké hlavní překážky brání vaší účasti na politickém dění nebo v účasti ve volbách?*“ případně „*Měl jste někdy zájem účastnit se voleb, ale narazil jste na konkrétní problémy, které vám v tom zabránily?*“ V případě potřeby byly otázky dále doplňovány.)

Denis zmiňuje, že jedním z hlavních problémů, který brání jeho účasti ve volbách, je ztráta osobních dokladů, které mu byly ukradeny. „*No problém mám třeba s doklady, protože ty mi ukradli, ale to už je v pořádku, protože se dělají*“. I když tento problém byl již částečně vyřešen, stále to byla významná překážka pro jeho účast. I Martin přiznává, že jeho hlavní překážkou pro účast na politickém dění je absence dokladů, které by mu

umožnily volit. „*No nemám papíry, jako doklady... Trvalý pobyt mám v Milovicích...*“ Avšak rozhovor odhaluje, že pro možnost hlasování by se Martin musel dostat do svého trvalého bydliště v Milovicích. K problému s trvalým bydlištěm se vyjadřuje i Martina. „*...když jsem bydlela v Budějovicích, teď se tam nemám jak dostat.*“ Což je dle Martiny jeden z důvodů, proč voleb neúčastní. I Tomáš uvádí jako překážku absenci dokladů, která mu zabránila účastnit se voleb. „*Takže se mi pak už stalo, že jsem chtěl jít k volbám a nemohl jsem volit, protože jsem právě neměl ten doklad... A taky třeba kvůli trvalému pobytu, to jsem díky tomu nestihl první kolo u prezidentských voleb, protože jsem neměl peníze tam jet, já totiž bydlím v Plzni. Ale kvůli tomu jsem si zřídil datovku a normálně si přes ni požádám o ten voličský průkaz a pak můžu jít volit tady v Praze, takže to už je v pohodě.*“ Tomáš tuto zkušenost dále doplňuje i s konkrétní příkladem, která mu zabránila účastnit se voleb v souvislosti s jeho adresou trvalého bydliště. Tomáš dále popsal, jak tuto překážku překonal zařízením si datové schránky, která mu umožňuje zažádat o voličský průkaz.

Informant Milan poukazuje nejenom na administrativní problémy s doklady a trvalým bydlištěm, jako to činili předchozí informanti, ale problém připisuje zejména jeho situaci s alkoholem. „*Nemám ty doklady a bydlím úplně jinde, než v Praze, jako to bydliště mám pryč. Ale spíš mám ty problémy s tím chlastem, ten chlast je ten hlavní problém.*“

Tak jako Milan, i Jiří cítí jako hlavní problém osobní situaci, která vychází z jeho psychického stavu a sociálního statusu. „*...to spíš že člověk se nemůže upravit nebo být inteligentní takhle, že by tam šel takovej jako je na ulici jako bezdák asi. Špinavej a smradlavej, to tam takhle nemůže. Takhle třeba nepůjde tam vyloženě jako za prvé s taškama a za druhé takový být tam najednou, aby člověk byl špinavej otrhaný kalhoty. Já se snažím, abych se vůbec najedl a napil. Já žádný zázemí nemám a tak dokud to mít nebudu, tak se ani o nic takového zajímat asi nebudu. To asi nejde. To tak funguje na ulici. No člověk bojuje jak se dá, aby si našel vůbec něco k jídlu... Trvalý bydliště mám v Nymburku*“ . I kromě negativního vnímání sama sebe, která Jirku odrazuje od účasti na veřejných akcích, v rámci rozhovoru uvádí, že i v jeho případě by mohla hrát roli jakožto překážka, lokace trvalého bydliště.

Informanti Michal a Marcela, na rozdíl od ostatních konkrétní překážky ve svých případech nepocítují.

Zdroje informací o politice a volbách

(pozn. informantům byla položena základní otázka „*Jaké zdroje informací o politice a volbách vám jsou nejdostupnější? Narazil jste na obtíže při získávání informací?*“ V případě potřeby byla otázka dále doplňována)

(Jirka) „*Mimo ty noviny, nic jiného nepoužívám. Pak ještě se dozvím něco od kamarádů a od lidí na ulici.*“ Jirka i Milan využívají převážně noviny jako hlavní zdroj informací a doplňují je informacemi od kamarádů a lidí, které potkávají na ulici. Jejich přístup k informacím je tedy omezenější a závislý na sociálních interakcích. (Milan) „*Pak taky co tu furt chodí ty demonstrace...to tady takhle vidím*“. Milan navíc přímo na Václavském náměstí pozoruje veřejné demonstrace, což mu poskytuje bezprostřední a nejaktuálnější informace o politickém dění.

I Martin používá k získávání informací noviny a o veřejném dění se také dozvídá prostřednictvím diskusí s ostatními lidmi na ulici. Mimo to, poslouchá Martin rádio, které měl v průběhu rozhovoru zapnuté. Informant Michal je také vybaven rádiem, prostřednictvím kterého se udržuje v obraze.

Tomáš byl jediným z informantů, který byl vybaven moderním mobilním telefonem, pro přístup k internetu a televizi, což mu umožňuje široký přístup k různým mediálním obsahům. „*Já mám mobil, tak tam si čtu hodně na internetu, různé články, nejčastěji jsem asi na seznamu a novinkách. Pak koukám na televizi, občas přes ten mobil, nebo když jsem v nějakých organizacích, tak to mě hodně zajímá, tam se taky s jinýma lidma bavím o tom co se jako děje a co je novýho. Zdarma si taky беру ty noviny v metru jak jsou.*“. Tomášův přístup k získávání informací je ze všech informantů nejrozšířenější a zahrnuje také osobní interakce v organizacích a diskuse o aktuálních tématech.

Informantka Marcela sledovala televizní zprávy, ale pouze když byla hospitalizovaná a měla přístup k televizi. Marcela je jinak odkázána na informace sdílené v osobních rozhovorech. Na tisk nevidí. Martina se s nikým o politice nebaví a ani nevyhledává žádné informace.

Návrhy ke zlepšení politické participace osob bez domova

Pouze 3 informanti učinili návrh ke zlepšení. (pozn. informantům byly položeny základní otázky „*Co by podle vás mohlo pomoci zvýšit politickou participaci mezi osobami bez domova?*“ případně „*Máte nějaké návrhy, jak by politici nebo stát mohli lépe reagovat na potřeby osob bez domova?*“ V případě potřeby byly otázky dále doplňovány.)

(Jirka) „*No asi abysme nebyli nebyli na ulici jako. Ten stát by se měl postarat jako o ty svoje lidi, i jako o ty chudý a těm takhle pomoc, aby byly na lepší úrovni, blíž těm bohatším. Aby byl trošku podobný. Jako Čechy čechům. Nejen furt ta Ukrajina, Jako myslím, že jsme jim už pomohli hodně. Asi bych to omezil, aby pak byly ty větší prostředky jako pro naše lidi, jako jsem třeba taky já. Nikdy jsem tu ani neměl pocit, že by nám tady stát pomáhal. Podle mě na nás takhle kašlou jako naschvál, abychom co nejdřív šli do penálu, jako abysme pochcípali, uhynuli a tím se ten náš problém vyřešil a oni měli klid.*“

Jirka zdůrazňuje, že stát by měl více podporovat sociálně slabé občany, včetně bezdomovců. Navrhuje, aby zdroje, které jsou v současnosti věnovány podpoře cizinců, jako jsou Ukrajinci, byly částečně přesměrovány na pomoc českým občanům na okraji společnosti. Jirka cítí, že stát by měl zajistit rovnější rozdělení zdrojů mezi všechny občany a tím zlepšit jejich životní úroveň a možnosti politické participace.

(Marcela) „*Kdyby nám našli bydlení nějaký takhle. Když to dají Ukrajincům, tak proč ne nám, že jo? Rozhodně to bydlení určitě. Mám pocit, že se upřednostňují Ukrajinci než my, to si myslím.*“ (pozn. informantce byla položena otázka „*Podle čeho takto soudíte?*“) „*No oni mají kde bydlet, my ne.*“

Marcela apeluje především na zajištění stabilního bydlení pro bezdomovce. Připomíná, že pokud stát může poskytovat ubytování pro uprchlíky, měl by podobnou pomoc nabídnout i svým vlastním občanům, kteří jsou bez domova. Domnívá se, že s vlastním bydlením by se její i celkový zájem o politiku mohl zvýšit, protože by měla stabilnější zázemí a méně existenčních starostí.

(Milan) „*Tak jako kdyby nám pomohli. Já si chci najít tu práci a dostat se odsud. Takže kdyby mi někdo pomohl s tím a třeba nějakou možnost bydlení. Nebo jako ta možnost tu je, ale pak mám ten problém s tím chlastem. Tam mě takhle ožralého nepustí. Takže se nejdřív musím dostat z toho chlastu a pak to půjde. Jo i ta politika by člověka určitě víc zajímala, jen teď na to ani není moc pomyšlení a je to jen k nasrání. To je asi vše co bych chtěl říct.*“

Milan navrhuje, že cesta ke zlepšení politické participace bezdomovců vede přes podporu v nalezení práce a bydlení, která by jim umožnila zapojit se zpět do společnosti. Připouští, že jeho osobní problém s alkoholem je překážkou, kterou by potřeboval překonat s pomocí adekvátních podpůrných programů. Milan věří, že pokud by měl stabilní práci a bydlení, jeho zájem o politiku by se zvýšil, protože by měl lepší předpoklady pro zapojení do společenského a politického dění.

4.5 Analýza dat druhého výzkumného souboru

Při analýze dat druhého výzkumného souboru bylo postupováno identicky jako při analýze dat prvního výzkumného souboru v předchozí kapitole. Tématickou analýzou bylo rovněž analyzováno 8 rozhovorů osob z druhého výzkumného souboru. Tedy s osobami bez domova žijící v azylových domech. V těchto rozhovorech byla identifikována totožná 3 témata. Témata byla vytvořena na základě spojení subtémat, která vznikla skrze provedené kódování. Témata jsou společně s konkrétními subtématy uvedeny v **Tabulka 5** Identifikovaná témata u druhého výzkumného souboru

Předmětná témata budou dále přiblížena v nadcházejících podkapitolách společně s konkrétními subtématy. Text bude vytvořen přímými citacemi z rozhovorů a interpretován.

Tabulka 5 Identifikovaná témata u druhého výzkumného souboru

Téma	Subtéma
Zájem o politické dění a volby	Vlastní preference, názory, sledování a vnímání politiky
	Účast na politické participaci
Vnímání sociálního vyloučení	Sociální izolace a stigmatizace
	Vliv sociální situace na zájem o politiku
	Překážky v účasti na politické participaci
Možnost účasti na politickém dění	Zdroje informací o politice a volbách
	Návrhy ke zlepšení politické participace osob bez domova

4.5.1 Zájem o politické dění a volby: *Euro a nedůvěra?*

Vlastní preference, názory, sledování a vnímání politiky

(pozn. informantům byly položeny základní otázky „*Sledujete politické dění v České republice?*“ A „*Jaké politické události nebo témata vás v poslední době nejvíce zaujala?*“

V případě potřeby byly otázky dále doplňovány.)

Jan vyjadřuje rozporuplné názory na politické dění v České republice. Jan emočně preferuje zachování koruny z obavy před ekonomickými důsledky přechodu na euro, který vnímá negativně kvůli cenovému zaokrouhlování a obecnému zdražení. *„Mě to hrozně sere, protože já jsem odjakživa zvyklej platit korunou prostě. Navíc by potom ta ekonomika šla totálně do prdele, že jo? Protože jako celkově by se všechno zaokrouhlilo jo a všechno by bylo daleko dražší, než je teďka.“*. Přesto má pozitivní postoj k členství v Evropské unii, avšak pokud by Česká republika přijala euro, podporoval by odchod z EU. *„Jako ta evropská unie je jako dobrá věc, že jo? Že když se něco stane, tak prostě, že nás jako nějak jakože uchrání jako ubrání nebo tak, ale prostě, jestli jako nám budou chtít cpát euro jako tak to je asi na hovno. To se mi prostě nelíbí. Byl bych pro odchod Česka z Evropské unie, kdyby se mělo euro přijmout, jako kdyby nebylo zbylí.“*

Informant Pavel považuje diskuse o zavedení eura za hrozbu pro českou identitu a suverenitu. *„...Já si myslím, že v ten moment, kdy tady bude euro, tak to bude konec český republiky vůbec v Evropě, protože ta koruna naše, je to takový to poslední, co tady máme jakoby českýho. A jsme malej stát, tak vím co to udělalo za problémy jako lidem třeba na Slovensku...“*. I Pavlovo vnímání Evropské unie je naopak pozitivnější než jeho názor na zavedení eura. Informantka Nikola projevuje velmi silné emoce, když hovoří o euru *„...Já myslela, že rozbiju televizi, normálně, když jsem slyšela ten jeho novoroční projev, že tam se probíralo euro...já mu seru na euro...“*

Zatímco Lubomír považuje přijetí eura za nevyhnutelné a zároveň pozitivní krok. *„...a tak jsem si dal sám otázku, jako kolik vlastně lidí zbylo z EU, kdo nemá euro jo a je to vlastně jenom 7 zemí, jo? A většinou i bývalých socialistický, pak je tam Dánsko myslím a Švédsko, ale jinak je tam, že jo, Polsko, Maďarsko. V Maďarsku jsem byl teď od Naděje. Jo a tak se mi to zdá jako blbý, no když i dokonce Slovensko má euro.. A dokonce bych klidně i řekl, že to euro začne i tady“* (informantovi byla položena otázka *„Takže vy jste teda pro zavedení eura?“*) *„Já jsem pro. Proč máme být nějaká výjimka, že jo? I když jako je to hezký mít českou korunu, ale pokud jsme v tý eurozóně, já jsem si to nemyslel, co vymysleli oni, že jo? Tak Spojený státy taky jsou, já jsem měl vždycky sen, ještě před x lety, dejme tomu, že před 20, ještě když byla tahleta euro. Tak tohle jsem si říkal, Spojený státy Americký, tak by mohlo být i Spojený státy Evropský, což je vlastně to euro, že jo?“*. Pozitivně se také vyjadřuje k setrvání České republiky v EU a porovnává USA s EU, kterou si kdysi představoval jako *„Spojené státy Evropské“*, což odráží jeho dlouhodobou vizi sjednocené Evropy.

Jan je také kritický k politickému systému, který podle něho neposkytuje prostor pro mladé lidi a nové vize. „Jenže smutný je, že se mladý lidi do politiky nikdy nedostanou, je to tak prostě daný, protože oni si tam ti staří nepustí mezi sebe někoho mladého, kdo má nějakou vizi. Oni, oni jsou rádi, že si to tam řídí mezi sebou sami, že jo? Oni tam nechtějí pustit někoho mladého, kdo má fakt jako nějaký nějakou vizi, jakože nějakýho lepšího státu prostě.“ Z voleb cítí bezmoc a rezignaci, protože má pocit, že výsledky byly předem rozhodnuty. „Tak podle mě už to bylo předem jasné, kdo vyhraje. Dalo by se to říct tak, že o tom už dávno jiní rozhodli.“ Jan také zmiňuje negativní dopady na svoji náladu, které na něj sledování zpráv má. „Jako občas, když se třeba koukám na ty zprávy jako v těch, v tom telefonu, tak si občas říkám, tak mi to jako zkurví náladu... Nevím, protože si říkám, že kam tenhle ten stát prostě spěje, že to prostě spěje do úplně totální rítě, že mi to přijde hrozně smutný...“.

I Josef vyjadřuje silnou nedůvěru v politický systém a politické osobnosti, což je hlavním důvodem, proč nesleduje politické dění v České republice. Jeho nezájem o politiku je umocněný osobním pocitem únavy a přetížení, kdy i přítomnost u televize slouží pouze jako pasivní relaxace a ne jako zdroj informací. Přestože obecně politice nedůvěřuje, v prezidentských volbách podporoval Danuši Nerudovou nad Petrem Pavlem, kterého vnímá jako pouhou figurku. Jeho volba Nerudové byla motivována jejími zkušenostmi a výroky, které mu přišly přesvědčivé, zejména jejím přístupem k sociálním otázkám. Josef vyjadřuje rezignaci na výsledky, protože cítí, že jeho hlas nemá skutečný vliv na výsledky voleb. Svůj cynický a skeptický přístup ve vnímání politiky podporuje přesvědčením, že názory občanů nejsou při politickém rozhodování brány v potaz, což vede k jeho pocitu bezmocnosti. „No to já to nějak ani nevnímám, když oni se o něčem baví a rozhodují, a lidem se to nelíbí, tak stejně, my jako občani s tím nic neuděláme, to za první a za druhé, já mám názor svůj, že většinu, co tam probírají, jsou tam nesmysly. A já ani do té politiky nekoukám, ani mě nějak nezajímá. Protože oni si to stejně udělají podle svého, odsouhlasí ať už se o to zajímám nebo ne. Názor lidí je stejně nezajímá“. Josef je utvrzen v názoru, že politické debaty a rozhodnutí jsou odtrženy od potřeb běžných lidí a že politici nakonec „udělají, co chtějí“, bez ohledu na veřejný názor.

Informant Lukáš také projevuje pouze mírný zájem o politiku, který je primárně motivován osobním ekonomickým dopadem politických rozhodnutí. Jeho hlavní pozornost směřuje k finanční politice, zejména v souvislosti s inflací a zdražováním, což považuje za nejdůležitější pro své finanční zotavení. Jeho zkušenosti a pozorování vedou k pesimistickému vnímání politické scény, kde si nevšimá jakékoliv změny ve složení

vlády a cítí, že nižší sociální třídy nemají adekvátní zastoupení. „...*Mě tam nikdy nezaujal nikdy nikdo...Víceméně od 90 let co to nějak vnímám, tak víceméně, se tam zezačátku střídali Zeman a Klaus. A to bylo podle mě, že si to vždycky jenom na ty 4 roky předali, aniž by se tam něco změnilo. A nyní je to jakoby, víceméně stejný, akorát je tam více stran. Ale furt tam jsou ti podobní lidi. Proto tam nemám koho volit, to by tam musel být někdo úplně nový, nestranný a to dost pochybuju, že by se tam vůbec někdo dostal takovýhle...Ale co si budeme, tam se to nikdy nevymění, tam je to jen on o známostech...A myslím si, že se o nás nikdo vůbec ani nezajímá, jsme jim jedno a to se nezmění“.* Právě Lukášův skepticismus ohledně možnosti politické změny také odráží jeho obecně negativní postoj k politickému dění, který výrazně snižuje jeho ochotu zapojit se do politických diskusí nebo se aktivně účastnit voleb. K podobným závěrům dochází i informant Pavel, jehož účast na volbách je ovlivněna pocitem, že politická scéna se pouze opakuje s obměnou stejných aktérů, což v něm nebudí důvěru ve změnu. „...*No asi jo no a když jako nevím jakože v tom dění jakoby naší politiky, že se tam dělají tak jako koloběh, že tam jsou všichni stejní...“*.

Tak jako někteří předchozí informanti, i Repa vyjadřuje značnou frustraci a skepsi vůči současnému politickému dění v České republice i na globální scéně. Jeho zájem o politiku je pasivní. Reaguje spíše na konkrétní události, které ho osobně rozčílí nebo zaujmou, jako jsou politické skandály nebo prezidentské volby v USA a na Slovensku. Ačkoliv není aktivním účastníkem politických procesů, má silné názory na politiky, zejména na Andreje Babiše, kterého vnímá pozitivně ve srovnání s aktuální vládou pod vedením Petra Fialy, kterého kritizuje za jeho přístup k ukrajinským uprchlíkům, který považuje za nespravedlivý vůči českým občanům, zvláště bezdomovcům. Co se týče politické účasti, Repa, kritizuje politickou proměnu po sametové revoluci, kdy se „*jen obrátili kabáty*“. Repa je nespokojený s tím, jak politici po volbách zapominají na své sliby a soustředí se na své vlastní zájmy, což ho dovedlo k celkové rezignaci a averzi na politiku. „...*To by tam jim musel někdo rozbít držku, protože co tam sedí za ty debily, jako když se díváte na tu sněmovnu, jako to je hrozný. Takhle vláda, to je šílený, jako hned první po zvolení si odhlasují, kolik budou brát...“*

S kritikou přichází i informantka Nikola, která vyjadřuje extrémní frustraci a znechucení z politického dění a vlády v České republice. „...*No jasně, že ano. Zapálila bych celou vládu, vyhodila bych ji z okna. Defenestraci bych na ně udělala, vážně. Normálně hlavu, normálně dolů na beton, zavřít je do sudu a poslat a poslat do Vltavy. To bych s nima udělala. Co oni si myslí o sobě. To je jako jedna velká ostuda. Od začátku*

do konce, co nastoupili oni. Jedna velká ostuda od začátku do konce. Já jsem přesně říkala, když jako vyhrál Fiala volby? Já jsem se zhroutila doma, říkám to je v prdeli... Nejsme národ Čechů. My jsme národ USA a Ukrajinců. To my jsme národ. Vždyť zajímají někoho, zajímá někoho, že tamhle ty vago čtyřčlenná rodina ty vago má, má 60 korun na den pro 4 lidi. Koho to zajímá...“ . Její slova, plná emocí a nespokojenosti, odrážejí názor, že vláda ignoruje potřeby českého obyvatelstva, zejména těch na společenském okraji. „...Stačí ty demonstrace co byly na Václaváku a jak se k tomu Fiala vyjádřil? Stačí Pekarový dva svetry ty vole, já mám já mám jako 103letou babičku. A tak i když si na sebe vezme 5 světů, tak jí prostě bude zima, jo? A výroky, jako že vláda se nemá starat o lidi a kdo se o ni má starat? My se můžeme starat o všechny, všem pomáhat a nám kdo dopomůže? Všechno jsme dali. Jenom aby jsme se ukázali, všechno dali, jenom, aby jsme se ukázali, že my jsme dobrej národ, hovno.“ „Já přísahám, že bych, jako kdyby to nebylo trestný, tak já je fakt zapálím a já jee fakt zapálím, ať hořej prostě, nebo tady to je taková ostuda, co s námi dělají taková ostuda. Ale hlavně nikdo se neptá, jako co my potřebujeme...Naše děti nemůžou chodit do školky, naše děti nemají lék...“ Kritizuje vládní rozhodnutí a chování, které považuje za škodlivé pro celý národ, a zvláště poukazuje na sociální důsledky těchto politik, jako jsou nízké důchody a nedostatečná péče o nejzranitelnější skupiny. Mluví o pocitu opomíjení a zanedbání, který pociťuje, a o tom, jak tato situace negativně ovlivňuje její život a život její rodiny. „...Petr Pavel není můj prezident, já jsem si ho nevybrala. To, že si ho zvolila to, že si ho zvolila většina, neznamená, že já ho přímo беру jako prezidenta, pro mě ten člověk neexistuje, neznamená pro mě vůbec nic. A nemám ani úctu k němu, jako ke slovu jako prezident. K panu Zemanovi jsem měla. Sice je to debil jo, jakože prostě taky ne moc jako, ale furt jsem jako měla úctu k tomu slovu prezident. Od té doby, co tam je, pan Petr Pavel, já nevím, nevím co to prezident je... A já mu seru na nějakej řád, euro a poslouchání jeho. A znehodnotil Pražskej hrad. A že ani nechtěl bydlet jako na hradě a že chce bydlet, ježiši je to debil, však je to debil ježišmarjá, však je to debil. Sieg heil mu přeju, Sieg heil...“ . Nikola také zpochybňuje legitimitu prezidenta a vyjadřuje nostalgii po předchozím prezidentovi, u kterého cítila větší respekt k úřadu. Celkově Nikola prezentuje obraz hlubokého rozčarování z politické situace v zemi, která podle ní vede k sociálnímu a ekonomickému úpadku, zatímco politici se zaměřují na nesprávné priority a ignorují skutečné potřeby lidí. Její názory jsou extrémní a místy až nebezpečné. „...Ale jako po narození toho dítěte, když vidím, kam se ta republika ubírá a kde to dítě moje bude žít, kde bude vyrůstat a v čem? Jako pardon, to žádný další děti rodit ani nechci tady, do týhle země. Tady se ji

dobře žít nebude...A to si myslím, že ten můj hlas docela chyběl, protože vyhrál Fiala a tam to bylo o setinky.“ V porovnání s předchozími informanty, Lukáše a Pavla, Nikola i přes své negativní vnímání politiky nerezignovala a zjevně skrze svoji, místy až nenávisť, je vnitřně motivována k aktivní účasti na politické participaci a zlepšení situace v České republice.

V kontrastu s předestřenými negativními emocemi a kritikou působí informant Lubomír a jeho vyjádření. Lubomír aktivně sleduje politiku, zejména dění na úrovni městských částí Praha 1 a Praha 3, které mu umožňuje online přístup k informacím prostřednictvím sociálních sítí a internetu. Jeho zájem je zaměřen na postavy a aktivity konkrétních politiků, jejichž aktivity sleduje a o nichž si tvoří osobní názory. Tato aktivita mu také umožňuje sledovat diskuse a reakce veřejnosti na politické události. *„Jo sleduju... Sleduju dění starosty Prahy 3 a starostky Prahy 1. Já teďka na to moc nekoukám, jo, ale vím jak furt ty lidi tam nadávaj na tom internetu na tu vládu a tohle a na tu paní Pekarovou, tak jsem se schválně začal koukat na ten její profil jako na tu politickou stranu. No to já taky sleduju jo, já si o tom dělám vlastní úsudek ne to co oni tam píšou a tam třeba sprostě nadávaj, ale to se mi taky nezdá... Tak nevím, já na spíš koukám jako na ženskou, protože je pěkná ženská a oni jí tam, takhle, myslím si, že hodně lidí, třeba i tam jí nemá rádo kvůli té vládě no. Já to třeba takhle nějak neprožívám...“*

Lubomír politiku vnímá skrze prizma osobních sympatií a antipatií k politikům, přičemž se nebojí utvářet a případně měnit své názory. *„...Ale na tom internetu jsem si já nevšiml, že by tam byl někdo takhle pro nás angažovanej, jako pro nás, bezdomovce.“* (informantovi byla položena otázka *„Myslíte si, že vaše hlasování může mít nějaký vliv?“*) *„No ten jeden hlas myslím, že asi ne no, ale spíš jde o ten pocit člověka. To spíš v těch komunálních, nebo spíš věřím, že člověk některý ty politiky i zná.“* (informantovi byla položena otázka *„Řekl byste, že komunální volby jsou pro vás osobně důležitější?“*) *„No takhle tyhle ty jsou hlavní, že jo ty parlamentní, protože tam záleží, kdo vlastně bude v té vládě. Jo, ale pro mě osobně jsou důležitější ty komunální...ale třeba na tý Praze 1, tam jsem třeba některý ty lidi znal osobně...Člověk chodí na tu radnici každou chvíli...Takhle, když jdu vlastně k těm parlamentním, tak to člověk zná z televize, že jo? ...Já jsem ho poznal a byl jsem šťastnej, že odpověděl, že jo. No byl jsem rád, že jo, protože tenkrát byly nějak ty volby se Zemanem myslím...“*. Lubomír vytváří dojem, že je pro něj důležité mít osobní vztah nebo alespoň osobní zkušenost s politiky, což ovlivňuje vnímání jejich politické práce a osobnosti. Lubomír pochybuje o to efektivitě svého hlasu v celostátních volbách a komunální volby vnímá pro svůj život jako

důležitější. To zdůvodňuje přesvědčením, že na komunální úrovni má větší šanci osobně znát kandidáty a ovlivnit dění ve své bezprostřední oblasti.

Například informant Tomáš sleduje politické dění jen sporadicky, zvláště během významných nebo mimořádných událostí jako jsou prezidentské volby nebo za doby pandemie. *„Akorát to sleduju, nemám na to nějaký svůj konkrétní názor, nebo mám ho, ale nedokážu ho odůvodnit. Tak ho raději neříkám. Mě udivuje, jak někteří lidé, dokážou tu politiku vyhrotit, je to jako sparta a slavie, jak to ty lidi dokáže úplně vyhrotit. Postrádá to smysl, konstruktivitu, protože oni s tím taky nemají nic společného. Čili něco o tom vím, ale nejsem do toho zapálený nějak moc“.* Jeho zájem je spíše pasivní, neangažuje se v diskusích a má potíže s formulací a obhajobou svých názorů. Politickou rivalitu přirovnává k té sportovní, což odráží jeho vnímání politiky jako konfliktního a nekonstruktivního pole. *„Tak delší dobu se děje ten konflikt na Ukrajině, ten mi připadá, že potom prvním roce jako taky nějak vyšuměl, jakože se o něm nepíše už tak intenzivně jako ze začátku, Ted mě nejvíce zaujali prezidentské volby v Rusku, kde je stále hodně různých myšlenek, zdali znovu zvolený prezident Putin ty volby nějak ovlivnil nebo ne... Tisíc lidí, tisíc názoru a tisíc různých postojů. Nemohu říct, že se přihlašuji, k některému z nich, jen o tom tak přemýšlím. Nečetl jsem žádné oficiální vyjádření, ale spíš si myslím, že to pak zase nějak vyšumí jako spoustu jiných teoriích a věcí.“* Tomáš poznamenává, že význam některých politických rozhodnutí a událostí často s odstupem času upadá, což ilustruje na situaci na Ukrajině, jež postupně vyprchala z mediálního zájmu. V kontextu prezidentských voleb v Rusku vyjadřuje skepticismus vůči legitimitě výsledků. *„...Za celou dobu mého života, řekněme od puberty, co se setkávám s názory ostatních lidí, ze začátku jsem té politice vůbec nerozuměl a vlastně ani nechtěl. Následně jsem té politice chtěl trochu rozumět, ale stejně jsem ji furt nerozuměl. Potom, když jsme ji trochu porozuměl, tak jsem ji rozumět nechtěl, protože mi došlo, že tam jde hlavně ve velké části o peníze a jak kdo umí mluvit, jakože tam vyhrává ten, kdo umí mluvit a má peníze, aniž by mělo nějaký význam, jako to co dokáže a co má za sebou.“* Tomášovo povědomí o politice se postupně vyvíjelo od úplné ignorance k základnímu porozumění, které nakonec považuje za frustrující kvůli propojení politiky s mocí a financemi. *„Ale ty prezidentské volby jsem bral jako více zásadní, protože tam nebylo tolik možností, protože abych se nějak rozhodl, tak jsem nemusel číst politické programy všech stran a taky jsem se docela těšil, že tam bude někdo jiný, než Miloš Zeman. Jako i když prezident může vetovat, ale to se dá stejně obejít, tak jediná funkce prezidenta je být reprezentativní a takovou funkci mi přišlo, že Miloš zeman nesplňoval. Naopak Petr Pavel tuto funkci*

zvládá docela obstojně.“ Přesto hodnotí prezidentské volby jako významnější a jeho názor na prezidentskou funkci se odvíjí od reprezentativnosti, což u Petra Pavla nalézá a s jeho úřadem je spokojen. Z Tomášova pragmatického vyprávění lze vyvodit, že politika pro něj představuje občasný zájem a povrchní sledování, spíše než hluboké zapojení nebo osobní přesvědčení.

Informanti se dále vyjadřovali k tomu, zda se s ostatními osobami ve svém okruhu baví o politice a jejím dění. Podle Nikoly diskuse o politice mezi bezdomovci často ustupují základním otázkám přežití, zabezpečení. Nikola je ve své komunitě v politické diskusi velice aktivní a s přáteli chodí na demonstrace (pozn. viz níže). Podle Jana je diskuse o politice mezi ostatními obyvateli azylového domu vzácná a většina z nich je vůči politice apatická, případně neutrální. (Jan) *„Jako je jim to tady spíš fuč no. Podle mě, je jim to úplně fuč a když už, tak jsou buď negativní nebo možná i nestranní.“*. Informant Pavel, tak jako Jan, vnímá mezi svými známými obecnou nespokojenost s politickým děním, které je spojeno s vysokými životními náklady a pocitem, že politika není přístupná pro obyčejné občany. *„...Ale když se prostě jako s někým bavím tak jsou většinou jako nespokojení, jakože s tím jak to je, jako no jako většina lidí, no. Že je draze, všude, že se zdražuje, jakože nemají peníze.“*

Dále Lukáš dodává svůj postoj, který se vlivem jeho sociální situace nezměnil *„...Ne, vůbec ne, já jsem se o politice nikdy nebavil, ani do hospody politika nepatří.“*

Informant Tomáš, poskytuje cennou zkušenost, kterou sledoval při pohybu mezi osobami bez domova v průběhu prezidentských voleb. *„...tak všichni se o něčem baví, ale když tam člověk stojí, tak to všechno vnímá a poslouchá, takže když se o něčem bavili, tak jsem se podíval na internet, jako co zrovna řešili. Protože když se lidé baví o něčem venku nahlas na veřejnosti, tak to jsou spíše pak ty krajní a extrémní názory, jako velmi striktní, tak to mi nepřijde, jak to říct, moc objektivní. Například když mělo být druhé kolo prezidentských voleb, spousta lidí se dohadovala, že najednou se lidi začali mezi sebou, bavit, nebo spíše hádat, občas mi přišlo, že ti lidé vyhledávali minimálně nějaký slovní konflikt. Když někdo, kdo podporoval Andreje Babiše se zeptal na nějakou nevinou otázku, jako koho třeba bude volit a ten někdo odpověděl, že Petra Pavla, tak ten první by se do něj pustil, jakože proč zrovna tenhle a jak k tomu zvýší hlas a změní tón, tak ten druhý, to většinou vezme automaticky stejně kriticky a pak ta diskuze kolikrát přejde do úplně jiného tématu, třeba ohledně porovnání režimu, kdy to bylo lepší a kdy to bylo horší, takže tak nějak. Úplně stejně to fungovalo, když se hrálo pražské derby, když byl rozdílný*

fanoušek, tak se pak spustilo úplně to stejné. Člověk to může sledovat, ale dávat do toho takové emoce, jako at' už politiky nebo sportu není určitě potřeba...“

Tomáš vypožoroval, jak jednoduché otázky mohou vyvolat ostré debaty, jež se mohou vyhrotit do slovních konfliktů a změnit téma diskuse na úplně jiné, často nesouvisející témata a ve svém popisu, použil opětovně přirovnání ke sportovní rivalitě fanoušků.

Informant Lubomír popisuje, že v azylovém domě se o politice téměř nebaví, což přisuzuje obecně menšímu zájmu o politické diskuse mezi spolubydlícími. Ve srovnání s tím, když žil na ulici a měl více příležitostí diskutovat o politice s ostatními. „...*Tenkrát si myslím že jsme třeba pomlouvali toho Kalouska. Ale tohle říkám, to je zpátky asi už. Kolik? 5 let?...Tenkrát byla nějaká, že dal někomu facku. Jo a to jsme se nějak o tom bavili...“*.

Účast na politické participaci

(pozn. informantům byla položena otázka „*Účastníte se voleb? Vyjádřete se k důvodu, proč ano nebo ne.*“)

Jan, vzhledem ke svému nízkému věku, doposavad tolik příležitostí k účasti na volbách neměl. „*U voleb jsem nikdy nebyl. Je mi 20, je to ostuda, já vím ale.*“ Svoji neúčast vnímá negativně a chtěl by ji napravit. Jan se k tomuto vyjadřuje v dalších tématech. Zatímco Josefův přístup k politické participaci odráží jeho nedůvěru v politický systém, který byl identifikován v jeho dřívějších vyjádřeních. „*Dvakrát jsem byl, ale jinak nechodím volit. Á, když už se rozhodnu, pro nějakého toho kandidáta, tak stejně vypadne*“. Ačkoli se Josef občas účastní voleb, jeho motivace k hlasování je pasivní a ovlivněná pocitem, že kandidáti, které podporuje, obvykle neuspějí. Jeho účast ve volbách, ale naznačuje, že i když obecně pociťuje, že jeho hlas nemá význam, příležitostně se rozhodne podpořit kandidáty, jež mu jsou sympatičtí.

Repaova nedůvěra v politický systém a ve schopnosti politiků vede k jeho rozhodnutí neúčastnit se voleb. Toto rozhodnutí zdůvodňuje obavou, že by svým hlasem mohl podpořit neschopného politika, což by vedlo k osobnímu konfliktu s jeho vlastními morálními hodnotami a názory. „...*Ne. Protože pak bych si musel rozbít držku, kdybych zvolil nějakého debila... Oni pak dělají ty předvolební meetingy, tam chodím osobně, chci vidět co naslibují a pak co nesplní...*“. Zajímavé je, že přestože se Repa rozhodl neúčastnit voleb, pravidelně navštěvuje předvolební meetingy. Tento zdánlivě protichůdný přístup může působit, že Repa má stále zájem o politické dění a chce být informován o tom, co

politici slibují veřejnosti. A právě navštěvování těchto setkání mu umožňuje udržovat, sice kritický, ale částečně informovaný postoj k politice.

Lukášovo vyjádření koresponduje s jeho předchozími pesimistickými zkušenostmi s vnímáním politické scény, které eliminuje jeho ochotu aktivně účastnit voleb. Takto působí i Tomášovo vyjádření o neúčasti na volbách, jež odkazuje na jeho dříve zmíněný pasivní zájem o politiku. „*Nechodím volit, vůbec. Ohledně parlamentních voleb nesleduju to dění, jako jaké jsou ty předvolební sliby a jelikož to nesleduju, tak sám nevím k jaké straně se připojit. A tak když vím, že když se voleb neúčastním, ta dávám hlas všem stranám, které v určitém poměru zvolí ostatní lidé.*“ Svoji neúčast na volbách zdůvodňuje pocitem, že není dostatečně informován, aby se mohl rozhodnout pro konkrétní politickou stranu. Jeho postoj k volbám, kdy připouští, že tím, že nevolí, dává takzvaně hlas všem stranám, odráží jeho pohled na volby jako proces ovlivněný většinovým rozhodnutím ostatních voličů, nikoli jeho vlastním aktivním výběrem.

Nikola představuje zajímavý kontrast mezi svým rezignovaným postojem k vlivu hlasování a její aktivní účastí na politických demonstracích. „...*Já se účastním pravidelně voleb. Od narození dcery se účastním pravidelně voleb. Nebo jsem si uvědomila, že to je jako docela podstatný...Já jsem rezignovala. Mé hlasování už jako dávno, víte co, kolik lidí se nás postavilo na tom Václaváku, kolik lidí jsme tam stáli? K čemu nám to bylo? K čemu nám to bylo? Mně se chtělo úplně brečet vážně. Mně se chce fakt plakat.*“ Ačkoli pravidelně volí od narození své dcery, uvádí, že již nevěří ve skutečný dopad svého hlasu na změny ve společnosti. Její rezignace je patrná, když vyjadřuje frustraci z toho, že veřejné protesty a demonstrace, kterých se aktivně účastnila, nepřinesly očekávané výsledky, což ji vede k silné emocionální reakci, jako je třeba pláč. „...*Byla, no jasně, že jo. Byla jsem hrdá, že tam s těma lidma stojím. Byla jsem fakt jako hrdá, že prostě nedržíme hubu a že nás tam bylo tolik. Byla jsem fakt na to pyšná...Chodím na demonstrace, když to má smysl, jako když tomu věřím...*“ Nicméně i přes tato zklamání, její důvěra v demonstrace jako smysluplnou formu politického projevu zůstává silná. Oceňuje kolektivní sílu a solidaritu, která se projevuje během takových akcí, a cítí hrdost, že se může postavit vedle ostatních, kteří sdílejí její názory. „*Já to mám tak na stejno. Volby i ta demonstrace. Volby jsou každopádně přednější, ale ta demonstrace je taky důležitá. Je prostě zapotřebí si říct svoje...A ty politici by na ně měli koukat na ty demonstrace, kurva...Fakt by na to měli koukat co my si myslíme a ne se nám vysmívat do držky...*“ Pro Nikolu jsou demonstrace stejně důležité jako volby, obě formy považuje za základní prostředky k vyjádření svých názorů a požadavků. Zatímco volby jsou pro ni

standardním způsobem účasti v demokratickém systému, demonstrace poskytují příležitost k přímému a hmatatelnému vyjádření nesouhlasu a požadavků na změny, které nelze plně reflektovat při hlasování.

Z Lubomírova vyprávění je zřejmé, že volby a politické akce pro něj představují jakýsi rituál nebo slavnostní událost, což odráží jeho dlouhodobý vztah k politice. „*Na volby chodím pravidelně. Komunální i ty normální...Příjemný, hezkej pocit, takhle je jasný, že ten můj hlas jako nic moc to nezmění, ale spíš takovej to je ...pro mě taková, jako je to trošku jako slavnost, no slavnostně to...I když sice vím, že to ten jeden hlas nic neudělá, ale aspoň mám pocit, že do toho můžu plácát.*“ . Lubomír sice pociťuje, že jeho hlas sám o sobě nemůže mnoho změnit, ale účast na volbách mu přináší pocit zapojení a možnosti vyjádřit své názory, i když sám přiznává, že jeho rozhodnutí může být někdy spontánní nebo nejisté. „...*On byl jako tenkrát generál Pavel, no já mám dokonce ty, jak je v té čepici že jo generál, tak tu čepici jsem měl....No, tak to se mi docela líbilo...Tenkrát byly ty předvolební na toho prezidenta, to už jsem jako chodil na nějaký tyhle ty meetingy....Tak jsem tam třeba byl jo, tam furt chtěl někdo podpis do nějakýho toho archu a tam bylo víc těch kandidátů...No oni tam mluvili a pak někdo třeba k nám přišel a ptal se taky na nějaký ten názor... a protože co oni tam povídali, tak to se mi nějak nezdálo, no že to spíš napadali všechno, že furt byli tak negativní, nevěřil jsem jim...*“ Zpětně vzato i s ohledem na předchozí vyjádření, která Lubomír učinil, je jeho přístup k politice komplexní. Tuto sleduje, účastní se voleb a politických akcí, nosí politické produkty a zároveň vyjadřuje nejistotu a neochotu podpořit kandidáty, kteří ho osobnostně nepřesvědčí.

4.5.2 Vnímání sociálního vyloučení

Sociální izolace a stigmatizace

V rámci rozhovorů někteří informanti hovořili o pocitu sociálního vyloučení ze společnosti. Toto vnímání někteří informanti zmiňovali sami od sebe, zatímco jiní mluvili na první pohled o odlišném tématu, avšak během kódování a vytváření subtémat bylo identifikováno jako pocit sociálního vyloučení. Ne všichni informanti se k tomuto tématu vyjádřili.

Jan se jako člověk na ulici cítil na okraji společnosti a měl pocit, že ho lidé pohrdají a mají předsudky, což zhoršovalo jeho pocit izolace. „...*Tak to bylo v té době, když jsem byl na ulici, že jo? To mi tak připadalo, že jsem takovej. Prostě je nesocializovanej, že*

jsem takovej prostě jako úplně na hraně té společnosti... Ty lidi na vás tak jako koukaj prostě skrz prsty mi přijde, že si říkali týpek na ulici vole, ten nic nedokázal... jo, cítím se mnohem lépe jako. Po psychický stránce určitě“. Jeho situace se zlepšila, když se přestěhoval do azylového domu. Toto prostředí mu zejména psychicky pomohlo.

Tak jako Jan, i u Lubomíra se situace pozitivně změnila, když se přestěhoval do azylového domu. „...Jde o ten pocit člověka, že patří do toho, že jako není úplně na tom okraji no“ „...no já jsem třeba, jak jsem byl v nemocnici...tak na Vánoce za náma přišel tehdejší starosta Prahy 1. Jo udělali pro nás divadlo a chlebičky...Ale tak taky to bylo takový pěkný, že o nás takhle projevíly zájem. No že vlastně i ten přístup...Tak to jako to člověka potěší, že jo? Že si nepřipadá přímo odstrčený, že jo? ...Když jsem byl na tý ulici tak úplně nejvíc, to člověk ani nevěděl, kde bude spát třeba jo, no to jsem si připadal hrozně no. Teď sice taky ten pocit tam je, ale říkám je to teď lepší...teď jsem byl tady od azylového domu v Maďarsku, my jsme se zúčastnili soutěže.. To bylo Česko, Slovensko, Maďarsko a Polsko, jako lidi bezdomovci v těchto státech... Takže to bylo poprvé v cizině jo. V pětadesáti poprvé v životě jsem byl v cizině, letadlem ještě k tomu. Takže to byl zážitek. Teda to jsem si připadal důležitě teda. Takovej jako nadšenej, že to bylo takhle něco takovýho většího...“.

Lubomír poskytuje detailní náhled své zkušenosti s pocitem sociálního vyloučení a stigmatizace, jak během období, kdy žil na ulici, tak i nyní v azylovém domě. Lubomír popisuje, jak se cítil méněcenně kvůli svému statusu bezdomovce a jak ho ostatní odsuzovali a izolovali, což prohlubovalo jeho pocit izolace. Tyto zkušenosti ho vedly k pocitu, že je na okraji společnosti. Pocit důležitosti a nadšení mu přinesla účast na mezinárodní fotografické soutěže, zprostředkována azylovým domem. „...když jsem chtěl jít, ale já nakonec nějak nešel, to bylo teď někdy v únoru, měl tam starosta, Prahy 3, měl nějakou, nějakou tenhle ten, no jenže já jsem tam nešel... Vím, ale chtěl jsem se tam jít podívat, no. Pak jsem si říkal, jestli by to nebylo trapný, asi ne, nebo tam je to pro všechny, že jo ale. Člověk, občas si připadáte takovej i když se třeba nějak usuší a obleče, tak furt je jako takovej někdo mimo, no...Cítím se jako takový méněcenný. Jo takhle to třeba poznávám třeba v duchu, teda že jo, když jdu někam. A jakmile oni viděj, že jsem bezdomovec. Takhle jsem to zažil i v nemocnici, no jak se k vám chovají...ale zažil jsem, že se ke mě chovali úplně jinak, když to nevěděli a zase jinak, když to věděli, no....občas si člověk připadá jako že je něco miň... To mám v hlavě. Člověk vlastně je ten bezdomovec...mezi nima, teda vlastně mezi náma. Jsou lidi, který jsou fakt úplně odporný. No já nevím jak bych to řekl... Takhle, když jsem třeba bydlel v Smečkách. To je bytový dům, od Prahy 1. Tak tam už jsem si připadal normální, jo, tam jste vlastně

sám. Klíče, můžete se zamknout a tady na azyláku vlastně si zamknout nemůžete nikde. Byla tam i recepce, že jo? Člověk už si jako připadal takovej, že ne jako tenhle ten bezdomovec, i když vlastně defakto také jsem neměl svůj byt, ale byl jsem jako v čistým, i když to jsem tady taky, ale cítil jsem se tam jako doma. Říkal jsem, že jdu domů, no já už to říkám i tady jo, ale to jsem říkal, možná, i když jsem bydlel na ulici, ale pak člověk si zvykne...“ Navzdory pozitivním zkušenostem, Lubomír stále popisuje momenty, jak se lidé chovají jinak, když znají jeho sociální status, a jak se mění jeho vnímání sebe sama. Lubomíra zkušenost ukazuje, jak mohou pozitivní zkušenosti a změny v sociálním prostředí pomoci v boji proti sociálnímu vyloučení a jak složitý a dlouhodobý může být proces sociální integrace.

Nikola ve své zkušenosti s pocitem sociálního vyloučení, vypráví, jak těžké bylo vyrovnat se s předsudky a způsoby, jakými byla společností vnímána. „...*Tak kdybych třeba přišla na úřad a jednali se mnou slušně, jo. A když jsem prosila na úřadě o pomoc tak, aby aby aspoň měli ochotu jo pomoci a ne, že se na vás podívají, jak vypadáte a jako nazdar jo. Dívali se na mě skrz prsty, jakože jsem byla bezd'ák. Ty předsudky by se měli jako vymazat. Ale to je v lidech, za to prostě stát už nemůže.*“ Popisuje situace, kdy ji, nejenom při návštěvách úřadů, lidé soudili podle vzhledu místo skutečných potřeb nebo osobnosti. „...*Jo, jo, připadala jsem si úplně, nechtěla jsem chodit do metra a nechtěla jsem chodit mezi lidi. Jo to lidi na vás koukají. Já jsem třeba strašně hubená a všichni. A hlavně jako to ale. I teďka na mě koukají s předsudkama jo, že jsem hubená, že mám jako třeba umělej chrup jo, je to takový já nevím...*“ Nikola se kvůli strachu ze společnosti vyhýbala veřejným místům, což zesilovalo její izolaci. „...*No já taky koukám, já taky koukám na ty bezdomovce už teďkon jinak jo. Mě nevadí bezdomovec, který nesmrdí. Ale sama jsem byla na ulici a vím, že můžu bejt voňavá...*“ Nikola také uvádí, že nyní, když už nežije na ulici, vnímá některé bezdomovce také negativně. Paradoxně tak sama podporuje určité sociální předsudky, se kterými je, dle svých slov, doposavad identifikována širokou společností.

Lukáš popisuje své zkušenosti s pocitem být mimo společnost. Lukáš uvedl, že často čelil nenávisti a vulgárnímu chování od frustrovaných lidí, což ho vedlo k pocitům sociální izolace a místy i fyzického ohrožení. „...*Určitě jsem mimo společnost, a někdy je to dobrý a někdy je to horší, jako v přístupu dalších lidí. Hodně krát jsem se setkal s nenávistí od jiných osob, ale to byli prostě taky lidi, kteří šli prostě někde z práce a měli toho nad hlavu. Nadávali mi, byli prostě jako vulgární a někdy ani moc nechybělo, aby mě napadli i fyzicky. Teď už se to neděje, jako ta nálepka se těžko sundává, ty lidi to*

poznají, že jsem na té ulici minimálně byl. Když jsem se byl třeba poptat po práci, tak to právě poznali. Samozřejmě se na mě pak dívali úplně jinak. Ono to jde všechno v ruku v ruce. Kdybych někde nadiktoval adresu tohohle azylového domu, tak dost často, když si to pak vyhledáte, tak vám vyskočí azylový dům a víceméně vás každý pošle do háje...“ Lukáš dále vysvětluje náročný proces zbavení se „nálepký“ bezdomovce, která ho ovlivňuje při pokusu o návrat do společnosti. například při hledání práce. Na závěr Lukáš upozorňuje, že mnoho lidí, včetně inženýrů, kteří by mohli být ve společnosti uznáváni, rezignuje na snahu o návrat do „normálního“ života, protože systém je demotivuje a neposkytuje dostatečnou podporu pro jejich reintegraci.

Tomáš v průběhu rozhovoru popsal svoji stresující a ponižující zkušenost, když ho lidé v tramvaji nebo na úřadech soudili podle jeho vzhledu a pachu. „...A když pak člověk nastoupí do tramvaje, tak si člověk všimá pohledu ostatních lidí, kteří ho pozorují, protože smrdí, je to trapné, styděl jsem se...“. Tato zkušenost u něj vedla k pocitům studu a nízkému sebevědomí, sabotující jeho snahu o normální život. „...Ten stud funguje mezi lidmi na ulici tak, že když nemají doklady, jako není pro ně taková potíž, se zkontaktovat s kurátorem, že nemá doklad. Ale je potíž, jít na ten úřad, když tam jsou ty slušně oblečení a důstojní lidé, a jít tam v takovém oblečení, jako špinavém a smradlavém a sedět tam s tím číslem, třeba hodinu tam sedět, a to těm lidem může bránit zařídit si ty doklady. A jak jsem říkal, když nemáte náhradní doklad, což už se teď nedává, musíte dokázat na úřadu, že to jste vy. Buď můžete přijít s kurátorem, který to dokáže nebo si vzít dva svědky. Pak je taky možnost potvrzení od policie o ztotožnění. To já tehdy podstoupil, nejdřív jsem byl na Policii a požádal je o tenhle papír, tam mi ho nedali a řekli mi, že musím na Úřad, kde mi právě dají náhradní doklad. Tak jsem šel na ten úřad a tam mi řekli, že právě tohle už nedávají a musím jít opět na tu policii. Na policii mi pak znovu už nějaký papír vydali a donesl jsem ho potom na ten úřad a šlo to. Ale i tak to bylo těžké, jako psychicky, takhle cestovat mezi různými úřady a nevědět, co se děje.“ Tomáš dále nabízí novou perspektivu zařizování nových dokladů u osob bez domova, představující značně byrokraticky náročnou cestu, která může být u takovýchto osob obzvláště psychicky náročná a nepříjemná.

Vliv sociální situace na zájem o politiku

K tomuto subtématu se v rámci provedených rozhovorů vyjádřili také pouze někteří informanti.

U Tomáše ztrátou stabilního bydlení a prostředí nedošlo ke změně v jeho zájmu o politiku. „...v čase, kdy jsem měl stabilní bydlení, tak jsem udržoval častý a pravidelný kontakt s mojí rodinou, a protože převážně moje rodina politické dění sleduje a mají na to nějaké názory, tak chtě nechtě jsem se občas připojil do nějaké diskuze. Spíše se mě ptali, koho budu volit, babičce, když jsem řekl, že nejdu volit, tak mi říkala, že pak ale vyhraje někdo koho nechci, což jsem babičce oponoval, že mi to je jedno, kdo vlastně vyhraje, tak ji to jen rozčílilo. Občas tam ale byly ty tendence, jako díky vlivu rodiny a okolí, tak jsem měl nutkání, nebo spíše chuť jít k volbám, i přesto, že jsem nevěděl koho, jen proto, abych měl od svého okolí klid.“ Tomáš byl sice politicky aktivnější, když byl v kontaktu se svojí rodinou, avšak pouze z vnitřního donucení, aby měl od svého okolí „klid“, než že by sám od sebe k volbám šel a politická témata vyhledával.

Rozdíl ve svém zájmu o politiku nenastal změnou sociální situace ani u Josefa a Lukáše. Změna nastala u Nikolý, u které zájem o politiku započal teprve po narození jejího dítěte. Neboť díky této motivaci překonala svoji závislost na drogách a dostala se z ulice, čímž se změnili i její priority. „...Ne, no to mě nezajímalo, jsem brala drogy, to mě nezajímalo. Jsem měla jiné starosti. No jsem byla blbá, no před porodem jsem jako vůbec. Jsem se o to nějak, jako bylo mi to jedno, prostě, no teď už není...“. A právě díky svému potomkovi začala projevovat zájem o budoucnost státu, ve kterém její dítě bude vyrůstat.

Lubomír svoji aktuální situaci vnímá pozitivněji v kontrastu s názorem široké společnosti, který vidí na sociálních sítích. „...Protože já se mám vlastně, jakoby dalo by se říct, že furt špatně, ale jako já si nestěžuju, protože jsem na tom líp, než jsem byl předtím, že jo, protože když jsem byl třeba 2 roky byl na ulici, bydlel jsem na hlaváku a tamhle v Chodově dokonce v lese jeden čas, jsem ještě chodil, že jo, mi bylo ještě jedno všechno. Takže třeba? Třeba to, jak si lidi stěžujou na tyhle ty zdražování a tohle? Tak to vidím jo, ale jako já osobně se furt mám líp, než jsem se měl předtím, takže to těžko můžu posoudit.“ Lubomír popisuje, že se má sice stále špatně, ale i přesto je na tom lépe, jak dříve. „...Tady člověk mění názory no. Protože dřív jsem se nějak o to moc nezajímal jo a tady jak už mám, jako říkám, moc nikam nechodím a mám jako dost času a jsem na tom internetu, tak tam jako člověk koukne a přečte si třeba tohle. Teda poslechne si nějaké to povídání. Jo jako teď teď to vlastně trošku víc mohu prožívat a vnímat. Dřív mě to vlastně ani tak moc nezajímalo, no spíš tak nějak jenom okrajově.“ Lubomír pobytu v azylovém domě přisuzuje svůj zvýšený zájem o politiku, kterou nyní může více vnímat a prožívat.

4.5.3 Možnost účasti na politickém dění

Překážky v účasti na politické participaci

(pozn. informantům byly položeny základní otázky „*Jaké hlavní překážky brání vaší účasti na politickém dění nebo v účasti ve volbách?*“ případně „*Měl jste někdy zájem účastnit se voleb, ale narazil jste na konkrétní problémy, které vám v tom zabránily?*“ V některých případech byly otázky doplňovány, někdy o daném tématu začali hovořit sami informanti.)

Jan uvádí, že hlavní překážkou jeho účasti na volbách je strach z neznáma, protože nemá jasnou představu o tom, jak volby fungují, což nakonec vedlo k jeho neúčasti. „...*Spiš se mi nechtělo prostě. Ne jako nevím, já se nějak neženou do novejšch věcí. Mě tohle jako já mě to jako já jsem byl už rozhodlej, že půjdu, ale pak mě to nějak prostě vyděsilo. Prostě já jsem si říkal, ty vole, tak je to nějaká nová věc. Nevím, jak to bude probíhat... Kdybych věděl, jak ty volby probíhají, šel bych. Spiš jsem měl jenom strach z toho, jak nevím jak to probíhá...*“ Na začátku rozhovoru nevědomky jmenoval další potenciální překážku, umístění jeho trvalého bydliště. „...*Trvalej pobyt mám, ale úplně někde jako úplně jinde, než tady jsem vůbec nežil...*“. Přesto Jan působí relativně odhodlaně a má motivaci tuto překážku překonat.

Nikola jako jedinou překážku vnímá administrativní problém s trvalým pobytem, kvůli kterému se nemohla zúčastnit parlamentních voleb. „...*Jednou, když jsem si zapoměla převést volební lístek ze svého trvalého bydliště no...*“

Pavel se neúčastní voleb kvůli nutnosti vycestovat do rodného města k hlasování a z důvodu nedostatečného povědomí o kandidátech. „*No nechodím, protože bych musel vlastně jakoby do rodného města, protože nejsem jako tady odsad'. Ale, takže nechodím a no možná bych měl, no ale...protože jako nevím jaký tam byli kandidáti.*“ Pavel také popisuje, jaké možnosti azylantů mají v případě ztráty dokladu, kdy jim například organizace Naděje nabízí možnost vydělat si na nový doklad, což vnímá jako příležitost pro lidi v jeho situaci, kteří nemají dostatek finančních prostředků.

Tomáš popisuje několik překážek, které mu bránily v účasti na volbách. Jeho hlavní problémy zahrnovaly nedostatek informací o volebním procesu a administrativní problémy s vycestováním do místa trvalého bydliště. „...*To není tak, že bych nevěřil, že ten jeden hlas nedokáže změnit situaci, jen to je tím, že nevím koho volit, jak je neznám. U prezidentských voleb jsem chtěl volit, ale nevěděl jsem, jak postupovat, protože jsem byl zrovna na ulici. A jelikož jsem byl na ulici, neměl jsem možnost dojet do trvalého*

bydliště, které mám ve Valašském Meziříčí, netušil jsem v tu chvíli, jak to pak takhle funguje...“ Tomáš dále pokračuje v popisu vnitřních překážek, když zmiňuje sociální stigma spojené s jeho vzhledem a pachem, což mu znemožňovalo nejenom účast na volbách. „...a popravdě jsem se za sebe styděl. Když je člověk na ulici, tak má člověk všechny ty možnosti, požádat si o oblečení u těch organizací, to samé i vyprání a co se týče sprchy, tak na každé noclehárně je možnost si dát sprchu. Ale co se týče toho praní věci, jelikož jsem neměl možnost, kde si mohu nechávat věci a nechtěl jsem tahat věci, tak jsem měl jen jednu nebo dvě sady oblečení. A k tomu praní jsem se dostal jednou za 2 nebo 3 týdny, tak to bylo znát. K parlamentním volbám bych nešel ani tak, protože jsem neměl ten názor. Ale k těm prezidentským, kdybych věděl jak na to a nestyděl bych se za své vzezření, tak bych volit šel...“ Na závěr Tomáš uvádí negativní zkušenost se zařizováním občanského průkazu, v jehož případě byla pomoc téměř kurátora nezbytná. „...S doklady jsem chvíli potíže měl, protože jsem je jednou ztratil, když jsem se opil. Tak jsem pak neměl finance, abych si je vůbec vyřídil. Tak jsem pak požádal kurátora o finanční příspěvek na občanský průkaz, ten tam se mnou šel a dokázal tam, že já jsem já a vydali mi nový občanský průkaz. Snažím se ho nyní neztrácet, protože bez kurátora je třeba mít na úřad dva svědky, kteří dokážou, že já jsem já.“

Zdroje informací o politice a volbách

(pozn. informantům byla položena základní otázka „Jaké zdroje informací o politice a volbách vám jsou nejdostupnější? Narazil jste na obtíže při získávání informací?“ V případě potřeby byla otázka dále doplňována)

Jan využívá internet a sociální média jako hlavní zdroje informací o politice a volbách, na místo tradičních forem, jako je třeba televize, kterou téměř nepoužívá. „...Televizi jako tu jsem úplně omezil od doby, co mám prostě telefon, tak jsem furt tady na telefonu... Tak jako v době, kdy byl lockdown, tak jsem sledoval, že jo toho Feriho... od něj, bylo to informování, co se týče covidu nejlepší, ten měl ty svoje vykřičníky, to bylo úplně nejlepší, to bylo nejpřehlednější.“ Preferuje články na webech jako iDnes a Novinky a během lockdownu intenzivně sledoval informace od Dominika Feriho na Instagramu, které pro něj byly nejpřehlednější.

Tak jako Jan, i ostatní informanti uvádějí jako nejčastější zdroj informací právě internet. Dokonce i Repa, který přiznává, že není technicky zdatný, využívá internet a televizi. Používá různé aplikace na svém mobilním telefonu, včetně TikToku, Facebooku a WhatsApp.

Lukáš dává přednost internetu a čtení článků nad sledováním televizních zpráv. „...*Čtu seznam, google, sem tam najedu na atlas, ale asi nejčastěji jsem na seznamu a googlu.*“ Využívá přístup k wifi v azylovém domě, což mu umožňuje být neustále online.

Josef spoléhá na mobilní telefon a televizi pro přístup k informacím. Tento přístup mu umožňuje být pravidelně informován, ale zároveň tyto informace rychle „vypouští“, jelikož pro něj nemají hluboký dlouhodobý význam.

Takovýto zdroj informací volí i Nikola, která sleduje zejména televizi a pak také používá internet, kde odebírá informace ze sociálních sítí politiků.

Tomáš je aktivní uživatel internetu, jenž primárně používá k vyhledávání informací, neomezených na politiku. „...*Snažím se získávat informace, ne z bulvárních webu, snažím se sledovat víceméně všechno, jako co se děje ve světě, takže když na mě vypadne něco z politiky, tak si to taky přečtu, ale není to primárně na politiku, že bych se o ní zajímal...*“. Používá svůj chytrý telefon k přístupu k různým zdrojům a dává přednost ověřeným informacím nad bulvárními weby. Doplňkově získává informace z rádia, rozhovorů s lidmi a tisku.

Návrhy ke zlepšení politické participace osob bez domova

(pozn. informantům byly položeny základní otázky „*Co by podle vás mohlo pomoci zvýšit politickou participaci mezi osobami bez domova?*“ případně „*Máte nějaké návrhy, jak by politici nebo stát mohli lépe reagovat na potřeby osob bez domova?*“ V případě potřeby byly otázky dále doplňovány.)

Josef je toho názoru, že stát již nabízí dostatečné příležitosti pro osoby bez domova a že je na každého osobní odpovědnosti a iniciativě, zda se zapojí nebo ne. „...*Nevím, já si myslím, že to je jako, oni ty šance pro tyhle lidi jsou, ale někteří toho nevyužijou, raději budou tam někde venku, protože nechtějí dodržovat ty pravidla. Takže já si myslím, že to je na každém, jak se o to postaví a jak se mu chce žít. Každý s každým je strůjcem svého osudu...*“

Lukáš poukazuje na potřebu zmírnit rozdíly mezi životem na ulici a běžným životem, navrhuje více investic do sociálních služeb, přičemž kritizuje vládní rozhodnutí v investicích v rámci ministerstva obrany. „...*Návrhy by byly, ale finance toho státu jsou dost omezené a myslím si, že třeba místo nákupu stíhaček a všeho možného by měli ocenit pracovníky sociální, učitele, doktory, rozhodně si myslím, že tohle je potřebnější záležitost, která by ve výsledku pomohla i nám na ulici... Zájem by určitě mohl zvýšit rozdíl mezi ulicí a normálním běžným životem. Na ulici je ten život svobodnější, to 100 %, člověk*

nemusi řešit takový nějaký, že támhle musí něco zaplatit, je to prostě svobodnější. Proto spousta lidí z ulice...Prostě jako ten život zpátky normálním způsobem, jak je to bráno lidma, je daleko náročnější, daleko více starostí a proto se taky lidi míň zajímají o tu politiku, jelikož ta politika je furt stejná a všichni to vidí. Není tam žádný rozdíl, ta politika je furt stejná ať už v životě před tak i po...“ A zároveň poukazuje na chybějící motivaci osob bez domova v návratu do normální společnosti.

Nikola emotivně poukazuje na to, že Ukrajinci dostávají podporu ve formě bydlení a finančních prostředků, zatímco českým bezdomovcům podle ní chybí podobná pomoc, kdy navrhuje osobám bez domova poskytnutí podobné podpory, jež se dostává právě uprchlíkům z Ukrajiny. *„Ať dají našim bezdomovcům to co dali Ukrajincům, do prdele..., bydlení, peníze, všechno, ať jim to dají...No tak nasrat, pro Ukrajince místo máme, když jsou bez domova.“* Nikola dále hovoří i o socializačním programu v podobě pracovních činností, léčby závislosti a ubytováním s možností vykonání základních potřeb. *„...Ať se jim postaví klidně vesnice nebo stanový město, ať jim to udělají... třeba nějaký jako starej barák, kde jim dají prostě sprchu, ať si tam můžou prostě přes den vysprchovat...Prostě pomalu, je socializovat udělat nějaký program...kdyby jsme je pomalu prostě do té společnosti zpátky vtáhli. No klidně a klidně, ať se jdou prostě léčit na protialkoholní to by jim taky stát mohl zaplatit...“*

Repa navrhuje poskytnout byty těm, kteří o ně stojí, a nechat na ulici ty, kteří se nechtějí zapojit do společnosti.

Jan pro zlepšení politické participace osob bez domova navrhuje zvýšení sociálních dávek, kdy věří, že konkrétně jemu, by vyšší finanční příspěvek umožnil lépe hospodařit s penězi, našetřit si a potenciálně si najít lepší bydlení.

Pavel, ze své vlastní zkušenosti, vnímá problém s trvalým bydlištěm a navrhuje umožnit volit i mimo místo trvalého bydliště. *„...Jakože když vím prostě kolik lidí jakoby z Prahy je vlastně jakoby přistěhovalých, tak by určitě pomohlo to s tím bydlištěm...“*

Lubomír zdůrazňuje potřebu osvěty a přímého kontaktu s komunitou v terénu, popřípadě na místech neziskových organizací, pomáhající osobám bez domova.

Podobně možnosti ke zlepšení vnímá i Tomáš, který nabízí několik specifických návrhů, jak zlepšit politickou participaci osob bez domova, které souvisí s jejich sociálním vyloučením. *„...Asi kdyby se udělalo něco ve smyslu terénních programů. Dejme tomu, že stejně tak podobně, jako jsou pro léčebnu dlouhodobě nemocných a domovy seniorů, jako ty možnosti, že tam přijedou, že přivezou tu urnu na hlasování, tak kdyby v místech, kde se setkávají lidé bez domova, tak kdyby bylo možné zprostředkovat*

něco podobného. Jakože by tam někdo dojel s tou cestovní urnou a udělalo by se tam hlasování. Sice moc velká účast by stejně nebyla, protože co jsem tak vyvodil, tak okolo 30 % lidí na ulici je bez dokladu, ale kdyby měli tu možnost, jako volit bez ohledu na trvalé bydliště a lidé z programu by jim toto řekli, jakože někdo přijede a bude ta možnost volby, tak by to mohlo pomoci... Předpokládám, že ta nízká účast bez domova je podle mě způsobena právě tím, že nemají doklady, nebo že neví, že mohou volit i jinde než v místě trvalého bydliště a taky ještě ta odvaha, že odvaha je nižší, než jejich zájem o to volit, protože nechtějí se svým vzezřením jít mezi lidi a cítit ten stud...“. Tomáš navrhuje mobilní volby podobně jako v léčebnách a domovech seniorů, což by umožnilo bezdomovcům hlasovat přímo v místech, kde se obvykle zdržují s možností ztotožnění osob bez dokladů, skrze informační systémy. Tento přístup by mohl překonat nejenom administrativní bariéry, jako je absence dokladů a problém s místem trvalého bydliště, ale i neinformovanost o konání voleb a zmírnění obavy osob bez domova ze stigma a předsudků od veřejnosti. „...Otázka je, zda vůbec informace o potřebách bezdomovců se k politikům dostávají, jako pochybuju, že by politici jezdili po nějakých azylácích a ubytovnách, popřípadě byli v ulicích a ptali se bezdomovců co je tíží. Předpokládám, že to je že jako bezdomovci říkají sociálním pracovníkům a kurátorům, jaké mají potíže a tito to potom předávají dále, ale teď otázka zda tihle kurátoři a sociální pracovníci dávají nějaké zprávy, jako co mají bezdomovci za obtíže. Spíše si myslím, že pokud by politici nebo politické strany chtěli řešit situaci osob bez domova, tak by se sami měli informovat u sociálních pracovníků a u těchto organizací, které mají nejlepší přehled. A pak využít tyto informace od nich. To je jediné, co mě napadá. Pak mě napadá, to mi říkal právě ten policista, že také na úřadech mají možnost nahlédnout do systému, i tam, stejně jako policisté, mají možnost na základě údajů zjistit i fotografii. Tak mě k těm volbám napadlo, že by i tam mohl být někdo od policie nebo nějaká osoba, která by měla přístup do toho systému a tu osobu takhle mohl třeba právě ztotožnit.“ V neposlední řadě Tomáš poukazuje na potřebu lepší komunikace mezi sociálními pracovníky, kteří jsou v přímém kontaktu s bezdomovci a politiky. Navrhuje, aby politici vyhledávali informace od sociálních pracovníků, kteří nejlépe rozumí situaci bezdomovců a tyto posléze aplikovali do politických procesů.

4.6 Shrnutí výsledků výzkumu

Cíl výzkumu se zaměřil na zkoumání politické participace a vnímání politiky mezi osobami bez domova v Praze. Informanti v rámci výzkumu představili svůj pohled a zájem na politiku, volební proces a jeho přístupnost, stejně jako aspekt překážek, které informantům brání účasti na politické participaci a návrhy, které by tyto překážky pomohly odstranit. Vzhledem k tomu, že výzkumný problém je v našem prostředí jedinečný a doposud byl podroben obdobnému zkoumání pouze v anglosaském prostředí, lze výzkum porovnat jedině s těmito zjištěními.

Tématická analýza u obou skupin odhalila tři témata: zájem o politické dění a volby, vnímání sociálního vyloučení a možnosti účasti na politickém dění.

Prvním identifikovaným tématem byl **zájem o politické dění a volby**. To je logické, neboť samotný výzkum se snaží zodpovědět otázku na toto téma. Ve smyslu tohoto zodpovězení byly také koncipovány tazatelské otázky a jednotlivé rozhovory vedeny. Téma bylo rozvíjeno vlastními preferencemi, myšlenkami, názory a zkušenostmi informantů a zahrnuje veškeré projevy zájmu o politické dění, a to jak pozitivní, tak i negativní. Téma bylo dále doplněno vnitřními pocity informantů, jak na ně politika a některá rozhodnutí působí, jak je vnímají, případně zda toto vůbec sledují. V neposlední řadě téma identifikovalo aktivní politickou participaci informantů, které nahlíží na aktivní zapojení informantů do politického života, zejména účasti na volbách, demonstracích a navštěvování politických meetingů a jejich vnitřní motivaci.

Při analýze rozhovorů v obou souborech informantů byly zjištěny osoby, které se o politické dění buď zajímaly nebo zcela vůbec. Linek (2017) rozlišuje mezi zájmem o politiku jako projevem zvědavosti a zájmem ve smyslu aktivního zapojení do politických rozhodnutí, která mají pro jedince přímý význam. Ačkoli je možné tyto dva aspekty teoreticky rozdělit, v praxi jsou často úzce propojeny.

Dále by se osoby informantů, které se o politické dění zajímají daly rozdělit do následujících skupin. Skupina s aktivním přístupem, tedy informanti, kteří se nejenom zajímají, ale účastní se na politické participaci. Dále skupina, která se o politické dění zajímá z důvodu zvědavosti a udržení v obraze bez vnitřních emocí. A skupina, která se o politické dění zajímá a vzbuzuje v nich silné emoce. Členství ve skupině s aktivním přístupem a s poslední skupinou se navzájem nevylučuje. To dokazuje například informantka Nikola, která je právě negativními emocemi, které s politickým děním prožívá, motivována k účasti na volbách a demonstracích.

Informanti z ulice ve svých vyjádřeních mnohem více vnímali neefektivitu politických představitelů, averzi a skepticismus vůči politice celkově a systému. Dle jejich slov je irelevantní a jejich životu na ulici vzdálený, kde nemůže mít žádný vliv a nedokáže provést žádnou adekvátní změnu.

Obdobné výsledky přinesl výzkum provedený v roce 2019 na Univerzitě v Jižní Austrálii, kde bylo zjištěno, že osoby bez domova svoji neúčast na politické participaci vysvětlovali svým negativním postojem k politickému systému. Nejčastěji tyto osoby uváděli, že volit nemá smysl a že jejich hlas není slyšet (Coram et al., 2019).

Pokud informanti ve svých, nejenom expresivních vyjádřeních, projevovali negativní emoce spojené s politikou, dělo se to právě nejvíce na ulici. Právě frustraci a pocity rozhořčení nejvíce vyvolávalo téma uprchlíků z Ukrajiny, ve kterých většina informantů viděla své oponenty a dožadovala se stejné sociální pomoci, jako se dostalo právě uprchlíkům. Jejich osobní přesvědčení o politickém odcizení odrážela jejich negativní zkušenost, která vedla k pesimistickému přístupu účasti na volbách. Účast na politické participaci na ulici projevili pouze informant Tomáš. Polovina informantů z ulice účast na volbách odmítla a zbytek by se voleb zúčastnil, ale v účasti jim brání specifické okolnosti.

V kontrastu těchto zjištění působí analýza dat informantů z druhého výzkumného souboru. Zde se již polovina informantů politické participace aktivně účastní, a to minimálně ve volbách, dokonce 3 informanti navštěvují politické meetingy nebo demonstrace. I přesto se i v této skupině informantů vyskytují značné pocity frustrace a kritika politických rozhodnutí. Z vyjádření jednotlivých účastníků lze vnímat pocity rezignace až averze vůči politickému systému, pochyby o pocitu politické efektivity. Pokud bychom i v této skupině měli použít rozdělení podle skupin, které byly představeny při první skupině informantů, došli bychom k závěru, že pouze Pavel se o politické dění nezajímá.

Provedená analýza ukazuje, že mezi oběma skupinami informantů je zájem o politiku různorodý. Popsaná rezignace a cynismus rezonuje u obou skupin, jenž vyvolává kritiku vůči politickému systému, který považují za nedostatečný a odtržený od jejich potřeb. I když někteří informanti cítí, že politika pro ně není relevantní, v politice se o ně nikdo nezajímá a sami na ni nemají žádný reálný vliv, mají alespoň zájem účastnit se na volbách a popřípadě se o politické dění zajímat, například pro udržení se v obraze. Ačkoliv samotná negativní emoce a silná kritika, která byla u některých informantů

vyvolána specifickými politickými tématy, může naznačovat, že jsou tyto osoby od politiky odtrženy a nezajímají se o ni, lze tyto skutečnosti interpretovat i opačně.

Právě informanti, jejichž výpověď jevila známky emocionálního zabarvení, svědčí o tom, že politická témata v nich probouzí silný zájem, jenž je vybízí k aktivnímu vyhledávání informací a diskusí vedoucí například k utvrzení nebo výměně názorů. I Norris (2011) ve své studii *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited* upozorňuje na rostoucí trend politického cynismu a snižujícího se zájmu o politiku v mnoha demokratických zemích, jehož důsledkem je dle autora nedostatečná efektivita politických institucí a pocitu politického odcizení mezi občany.

Dále je třeba uvést, že většina informantů projevila zájem o účast na volbách, pakliže by došlo k překonání překážek, které byly dále identifikovány ve třetím tématu, možnost účasti na politickém dění.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že informanti druhého výzkumného souboru byli ve svých vyjádřeních a popisech mnohem otevřenější, specifičtější a celkově se u nich projevoval lepší přehled o politickém dění. Pokud se informanti z prvního výzkumného souboru vyjadřovali o politice, mluvili povětšinou v obecných termínech bez bližší specifikace a zejména v negativní konotaci o politickém systému. Třeba, když se nezávisle na sobě shodovali, že jejich hlas nemá žádný vliv na politické dění, popřípadě, že všichni politici jsou stejní a hledají pouze osobní zisk.

I informanti z druhého souboru byli ve svých vyjádřeních o politickém systému negativní, avšak byli schopni popsat konkrétní osobnosti, události a vlastně celkově pojmenovat to, co jim vadí.

Jako výsledek analýzy by se dalo také označit zjištění, nebo alespoň náznak, že mezi oběma skupinami navzájem existuje značný rozdíl ve vnímání celostátní politiky, tedy například té parlamentní/vládní a mezi politikou komunální. Zatímco při popisu parlamentní politiky rezonují právě negativní vyjádření o politickém systému, u komunální politiky se to neděje. Pro informanty, jako jsou Martin a Lubomír, je osobní zkušenost a kontakt v politice důležitá.

Politiky a politiku parlamentních stran znají informanti v absolutní většině pouze z médií, tak jako negativní kauzy a mezi lidmi zažité konotace, které jsou s politiky spojované. Nejenom v očích těchto informantů se mohou tyto osobnosti a jejich zájmy jevit příliš abstraktně, od životů „obyčejných“ občanů příliš vzdálené, natož životům osob bez domova. A právě v kontrastu s tímto pocitem může pro osoby bez domova komunální politika působit, když je jim reálně blíže – přímý kontakt s jejími představiteli, ale i

hmatatelnost politických rozhodnutí, jenž mají přímý vliv na život na ulici a větší pocit politické efektivity jednotlivců.

Předchozí téma naznačilo, že pro vysvětlení přístupu jednotlivců k určitým aspektům politické participace a zájmu o veřejné dění lze – pokud ne vysvětlit, tak alespoň přiblížit skrze pocit sociálního vyloučení a zmiňovanou sociální integraci.

Druhým identifikovaným tématem je tedy **vnímání sociálního vyloučení**. To zahrnuje subjektivní zkušenosti některých informantů, kteří se cítí být odstrčeni nebo marginalizováni společností a náhled, jak zkušenost a osobní příležitost ovlivňují jejich vnímání politiky a účast v politickém procesu.

Polovina informantů z první skupiny vykazuje pocity sociálního vyloučení. Toto vnímání vede k jejich izolaci a snížení sociálních interakcí, což má také vliv na jejich účast ve společenském a politickém životě. Dva informanti uvedli, že pokud by došlo k jejich návratu do společnosti, zvýšil by se jejich zájem o politiku a volební účast.

Takový pozitivní vliv například popisují informanti Lubomír a Jan z druhé skupiny, kteří prošli přechodem z ulice do azylového domu. Oba informanti popisují zlepšení svého sociálního postavení a snížení pocitu vyloučení. Změna prostředí jim poskytla stabilnější zázemí a psychickou podporu, což vedlo ke zvýšenému zájmu o politiku. Ale i přes změnu prostředí nedošlo u žádného z informantů ze druhé skupiny ke kompletnímu vymizení pocitu sociálního vyloučení a stigmatu, které je doposud ovlivňuje.

Informanti, kteří se cítí sociálně vyloučení nebo marginalizováni, mají tendenci vykazovat nižší zájem o politické dění a negativně vnímají svoje možnosti ovlivnit politické procesy. Pozitivní změna sociální situace neměla vliv na zájem o politiku a účast na volbách u osob, které se o takové události nezajímali ani v době, kdy měli stabilní bydlení.

Již zmíněným výzkumem provedeným v roce 2019 na Univerzitě v Jižní Austrálii bylo zjištěno, že někteří účastníci vyjadřovali nelibost nad tím, že se od nich očekává a vyžaduje, aby svůj hlas a názor vyjádřili prostřednictvím hlasování, když jim bylo zřejmé, že je nikdo neposlouchá. Účastníci výzkumu neviděli žádný důvod, proč by se měli angažovat, dokud nebudou zapojeni do společnosti (Coram et al., 2019).

Vnitřní pocity sociálního vyloučení jednotlivců otevírají poslední téma, identifikované v rámci provedené tématické analýzy a to **možnost účasti na politickém dění**.

Téma se zabývalo praktickými překážkami, které brání osobám bez domova v plnohodnotné účasti na politice. Překážky nezahrnují pouze vnitřní bariéry jednotlivců,

kteřé mohou být sociální, logistické a informační, ale i překážky administrativní – systémové. Informanti z obou skupin uvedli, že zmíněné vnímání sociálního vyloučení nebo stigmatizování kvůli svému vzhledu, sociální situaci nebo zdravotnímu stavu, jim způsobují obavy z účasti na veřejných akcích, včetně voleb. Mezi dalšími identifikovanými vnitřními problémy byl nedostatek přístupu k informacím o volbách a jednotlivých kandidátech. Administrativní překážky, které informanti popisovali, byly například absence dokladů a místo trvalého bydliště mimo aktuální pobyt.

Téma následně představilo možnosti osob bez domova v přístupu k získávání informací. Informanti z první skupiny byli v převážné většině závislí na sociálních interakcích, jako jsou debaty s ostatními osobami na ulici a vlastní pozorování. Jako hlavní zdroj informací informanti z této skupiny dále uváděli noviny a rádio. Zatímco všichni ze druhé skupiny informantů čerpali své informace zejména díky mobilnímu telefonu a internetu, kdy využívají různých sociálních sítí.

Carole Zufferey (2017) zdůrazňuje, že lidé, kteří mají s bezdomovectvím přímou zkušenost, nabízejí cenné perspektivy, které mohou obohatit naše pochopení tohoto problému. Několik informantů z obou skupin ve svých vyjádřeních uvedli návrhy nabízející pohled na možné řešení problémů, které by mohly vést ke zvýšení politické participace osob bez domova.

Rezonance kritiky vládních rozhodnutí se promítá i do učiněných návrhů informantů. Informanti, kteří ve svých vyjádřeních byli kritičtí k sociální pomoci uprchlíkům, projevovali tuto kritiku i ve svých návrzích a požadovali, aby byla poskytnutá pomoc přeměřována právě na osoby bez domova. Většina návrhů ke zlepšení se ubírala k sociální pomoci, jako získání bydlení a celková pomoc s reintegrací. V neposlední řadě dva informanti z druhé skupiny vidí řešení v lepší osvětě a přímém kontaktu s komunitou. Informant Tomáš navrhuje konkrétně mobilní volby a zlepšení komunikace mezi sociálními pracovníky a politiky.

Jedním z cílů výzkumu bylo také zjištění, jak sociální vyloučení ovlivňuje politické chování a postoje informantů a srovnává, jaký vliv mají životní podmínky na politický zájem a účast ve volbách. Mezi osobami bez domova žijícími na ulici a těmi, kteří žijí v azylových domech, existují významné rozdíly v zájmu o politické dění a účasti ve volbách. Osoby žijící na ulici často projevují vyšší míru cynismu a skepse vůči politice, což souvisí s jejich pocitem, že politická rozhodnutí na jejich každodenní život nemají vliv. Tato skupina se vyznačovala nižší účastí ve volbách a větším výskytem překážek,

kteřé ji brány v politické participaci. U této skupiny osob došlo k početnějšimu zaznamenání negativních emocí v souvislosti s politikou.

Na druhé straně, osoby umístěné v azylových domech vykazují větší zájem o politiku a častěji se účastní voleb. Osoby v azylových domech jsou obvykle lépe informované, neboť všichni využívají internet a mobilní telefony. Celkově stabilnější prostředí, jež azylové domy nabízí, posilují pocit přináležitosti ke společnosti a pomáhají potlačit pocit sociálního vyloučení. Tato možnost umožňuje reintegraci osob zpět do společnosti a snáze překonat zmíněné bariéry, které jim brání v účasti na politické participaci. I přesto tento vliv není univerzální a nelze automaticky vztáhnout na všechny jedince.

Zkušenosti některých lidí bez domova ukazují, že realita azylových domů nemusí vždy odpovídat očekáváním. Přestože prostředí azylových domů může poskytovat stabilní zázemí, řada restriktivních pravidel může být pro tyto osoby těžko přizpůsobitelná. Nejvíce omezující je krátkodobost pobytu v azylových zařizeních, během které se osobám nepodaří získat stabilní bydlení. Nedostatek možností způsobuje přeplněnost azylových domů, což může v některých situacích vést k uplatňování striktnějších a místy i represivních pravidel, které mohou být v procesu reintegrace kontraproduktivní (Stulíková, 2015).

Výsledky prezentovaného výzkumu naznačují, že podmínky v azylových domech jsou obecně příznivější pro politickou angažovanost než podmínky života na ulici. Ve shodě s těmito zjištěními je i Ludmila Tomešová, zástupkyně ředitele Centra sociálních služeb Praha, která uvedla, že k účasti na volbách u bezdomovců dochází převážně u těch, kteří jsou již v procesu sociální integrace a přesunuli se z ulice do azylových domů („Volby pražské bezdomovce moc nezajímají, někteří k volbám půjdou“, 2013).

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zaměřila na zkoumání politické participace a vnímání politiky mezi osobami bez domova v Praze. Práce měla za cíl analyzovat, jakým způsobem jsou osoby bez domova zapojeny do politického dění a jak vnímají volby, a zda existují specifické bariéry, které jim brání v plné účasti na politickém životě.

V teoretické části byl představen koncept bezdomovectví, problémovost tohoto pojmu a definování toho, kdo vlastně bezdomovec je skrze evropskou typologii ETHOS. Práce dále popisuje politickou participaci z perspektivy osob bez domova a nabízí náhled na možné překážky, které těmto osobám ve výkonu základních občanských práv mohou bránit a zároveň prohlubovat jejich sociální vyloučení.

Cílem praktické části bylo prozkoumání, jak osoby bez domova vnímají politiku, jaký mají zájem o politické dění, jaké faktory ovlivňují jejich účast na volbách, zda životní podmínky jednotlivců ovlivňují míru politického zájmu a účasti ve volbách a jaké překážky brání jejich větší politické participaci. Pro účely výzkumného šetření byla stanovena hlavní výzkumná otázka a k ní navazující dvě vedlejší výzkumné otázky. Samotná výzkumná metoda se skládala z polostrukturovaných rozhovorů, které poskytly hlubší náhled na individuální názory a zkušenosti 16 informantů, účelově vybraných ze dvou odlišných skupin osob bez domova. Získaná data byla analyzována za pomoci tématické analýzy, jejíž výsledky identifikovaly tři klíčová témata – zájem o politické dění a volby, vnímání sociálního vyloučení a možnosti účasti na politickém dění.

První téma odhalilo variabilní úroveň zájmu o politiku mezi osobami bez domova, od aktivního zapojení po výraznou apatii vůči politickému systému. Zatímco některé informanty, vykazující silné negativní emoce a kritika politických rozhodnutí, motivovala k větší politické participaci, jiní ve spojitosti s politikou pociťovali apatii a rezignaci, ve kterých se shodovali, že jejich názor a hlas nemá žádný vliv. Druhé téma potvrdilo teoretické zakotvení této práce, jak sociální izolace a marginalizace ovlivňují politickou angažovanost. Informanti, u kterých došlo ke zlepšení sociální situace, vykazovali vyšší zájem o politiku a větší účast ve volbách. Třetí téma zkoumalo možnosti účasti na politickém dění, ve kterém identifikovalo překážky bránící účasti osob bez domova na politickém dění, jako jsou administrativní bariéry a vnitřní bariéry, úzce související s předchozím tématem. V neposlední řadě informanti sami učinili návrhy na zlepšení této situace, ve kterých zahrnuli lepší přístup k informacím, zvýšení sociální podpory a snížení administrativních překážek.

Výsledky výzkumu ukázaly, že i přes existující zájem o politické dění je účast osob bez domova na volbách omezena množstvím strukturálních a osobních bariér. Z výzkumu vyplynulo, že ke zvýšení politické participace by mohlo dojít pomocí cílených opatření, která by, pokud ne vyřešila, tak alespoň částečně snížila zmíněné překážky. Stanovený cíl výzkumu byl splněn a výzkumné otázky byly zodpovězeny provedenou tématickou analýzou.

Celkově výzkumná práce přispívá k rozšíření porozumění o specifických potřebách a překážkách, kterým osoby bez domova čelí, nejenom v oblasti politické participace. Práce poukazuje na skutečnost, že nízký zájem o politické dění a účast na volbách je výsledkem pocitu sociálního vyloučení. Samotná práce sice nenabízí řešení, jak tento negativní pocit překonat, ale nabízí v českém odborném prostředí opomíjený pohled z perspektivy té nejohroženější skupiny optikou politické participace.

Neboť z výsledků výzkumu vyplývá, že osoby, které započaly proces sociální integrace, například přemístěním do azylových domů, pociťují menší pocit sociálního vyloučení. To se posléze projevuje, mimo jiné, i na větším zájmu o politické dění zahrnující i účast na volbách. Avšak azylové domy slouží svojí krátkodobostí pouze jako mezikrok cesty ke stabilnímu bydlení. Pakliže se osobám bez domova dalšího mezikroku nedostane, může být proces reintegrace i kontraproduktivní.

Závěrem lze uvést, že práce přináší podněty k otevření diskusí, kterým by se veřejná politika mohla zaobírat. Na komunální úrovni ve smyslu poskytnutí větších prostředků k častějšímu implementování reintegračního mezikroku, jako například – Prostupné bydlení (*Housing Ready*) a Bydlení především (*Housing First*). A v neposlední řadě, diskuse ke zvážení možnosti administrativních změn při volbách, které by alespoň částečně pomohly osobám bez domova překonat překážky, které jim v účasti mohou bránit.

Ať už by byl výsledek takovéto diskuse jakýkoliv, jeho symbolická hodnota by pro osoby bez domova byla znamením, že ve společenském diskurzu nejsou opomíjeni, a i jejich hlas má cenu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- CÍSAŘ, O. (2019). *Politická participace a demokracie. Bohouš a Dáša: Demokracie pod lupou*. Praha: Člověk v tísní, o. p. s.
- GRAY, E. D. (2004). *Doing Research in the Real World*. London: SAGE Publications Ltd
- LINEK, L., CÍSAŘ, O., PETRŮŠEK, I., VRÁBLÍKOVÁ, K. (2017). *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.
- LINEK, L. Jsme přesvědčeni o tom, že můžeme ovlivňovat politiku? In: LINEK, L., CÍSAŘ, O., PETRŮŠEK, I., VRÁBLÍKOVÁ, K. (2017). *Občanství a politická participace v České republice*. 102-123 s. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.
- NORRIS, P. (2011). *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- PETRŮŠEK, I. Co podle nás znamená být dobrým občanem? In: LINEK, L., CÍSAŘ, O., PETRŮŠEK, I., VRÁBLÍKOVÁ, K. (2017). *Občanství a politická participace v České republice*. 81-101 s. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.
- ROBERTSON, M. J., GREENBLATT, M. (1992). *Homelessness: A national perspective*. Plenum Press. Springer New York, NY.
- VAŠÁT, P. (2021). *Na jedné lodi: Globalizace a bezdomovectví*. Praha: Academia.
- VERBA, S., SCHLOZMAN L. K. & BRADY E. H., (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Harvard University Press.
- VRÁBLÍKOVÁ, K. Jak se účastníme na politice? In: LINEK, L., CÍSAŘ, O., PETRŮŠEK, I., VRÁBLÍKOVÁ, K. (2017). *Občanství a politická participace v České republice*. 124-142 s. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.
- WAGENAAR, H. (2015). *MEANING IN ACTION: Interpretation and dialogue in policy analysis*. New York, USA: Routledge.

Internetové zdroje

CORAM, V., LOUTH, J., HILL, L., TUALLY S., GOODWIN-SMITH, I. (2019). *An Exploration of Homelessness and Electoral Participation*. University of South Australia and The University of Adelaide, Adelaide. Dostupné z https://www.aec.gov.au/About_AEC/research/files/an-exploration-of-homelessness-and-electoral-participation.pdf

Česká televize. (25.1.2013a,). Události v regionech. *Volby a bezdomovci* [Video]. Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10118379000-udalosti-v-regionech-praha/213411000140125/>

Česká televize. (25.10.2013b). Události. *Volí i bezdomovci* [Video]. Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/213411000101025/cast/287213/>

FEANTSA. (nedatováno). *European Federation of National Organisations Working with the Homeless*. Dostupné z https://www.feantsa.org/download/cz___8621229557703714801.pdf

HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. Dostupné z https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/882806/mod_resource/content/1/06%20Hendl%2C%20J.%20-%20Kvalitativn%C3%AD%20v%C3%BDzkum%3B%2024-63.pdf

KELLER, J., LIENARD, L., LINDOVSKÁ, E., MIKULEC, M., RIPKA, Š. & SNOPEK, J. (2017). *Způsoby řešení bezdomovectví a vyloučení z bydlení: Analýza a komparace situací ve Francii, Velké Británii a v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií. Dostupné z <https://dokumenty.osu.cz/fss/publikace/zpusoby-reseni-bezdomovectvi-a-vyloucení-z-bydlení.pdf>

KIGER, E. M., VARPIO, L. (2020). *Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131, Medical Teacher*. Dostupné z https://www.plymouth.ac.uk/uploads/production/document/path/18/18247/Kiger_and_Varpio__2020__Thematic_analysis_of_qualitative_data_AMEE_Guide_No_131.pdf

KUCHAŘOVÁ, VĚRA et al. (2015). *Vyhodnocení dostupných výzkumů a dat o bezdomovectví v ČR a návrhy postupů průběžného získávání klíčových dat*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, v.v.i., dostupné z https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_387.pdf

MAREŠ, P. (2006). *Faktory sociálního vyloučení*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno. Dostupné z https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_193.pdf

- MAREŠ, P, HORÁKOVÁ, M. a RÁKOCZYOVÁ, M. (2008). *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Brno: VÚPSV. Dostupné z <https://docplayer.cz/5565045-Socialni-exkluze-na-lokalni-urovni-petr-mares-marketa-horakova-miroslava-rakoczyova.html>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ (2013). *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. Praha: MPSV. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/bezdomovectvi.pdf/c7a1e576-778f-a221-78ed-436f101ba42c>
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. (12.12.2014) *Porota konsensuální konference o bezdomovectví vydala své první stanovisko* [Tisková zpráva]. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/-/porota-konsensualni-konference-o-bezdomovectvi-vydala-sve-prvni-stanovisko>
- NEŠPOROVÁ, O. et al. (2019). *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, v.v.i., dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_458.pdf.
- PLHÁKOVÁ, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. Dostupné z https://www.gjar-po.sk/~gajdos/psychologia/KNIHY/PLHAKOVA_A.---Ucebnice_obecne_psychologie.pdf
- SCHULZ, W. (2005). *Political Efficacy and Expected Political Participation among Lower and Upper Secondary Students*. Australian Council for Educational Research Melbourne: Australia. Dostupné z <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED499264.pdf>
- SIROVÁTKA, T. & MAREŠ, P. (2008). *Social Exclusion and Forms of Social Capital: Czech Evidence on Mutual Links*. Sociologický časopis/ Czech Sociological Review. Praha, 2008, roč. 44, č. 3, s. 531-555. Dostupné z https://sreview.soc.cas.cz/artkey/csr-200803-0005_social-exclusion-and-forms-of-social-capital-czech-evidence-on-mutual-links.php
- STRAUSS, A. L. & CORBIN, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. Dostupné z <https://is.muni.cz/publication/648129/cs/Zaklady-kvalitativniho-vyzkumu-postupy-a-techniky-metody-zakotvene-teorie/L-Strauss-Corbin-Jezek>
- STULÍKOVÁ, V. (2015). *Nemám domov, ale mám svůj hlas*. Praha: Jako doma - Homelike. Dostupné z <http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/12/mam-hlas.pdf>
- Volby pražské bezdomovce moc nezajímají, někteří k volbám půjdou (25.10.2013). Denik.cz. Dostupné z <https://www.denik.cz/praha/volby-prazske-bezdomovce-moc-nezajimaji-nekteri-k-volbam-pujdou-20131024-gjhg.html>

VRÁBLÍKOVÁ, K. (2008). *Politická participace – teorie a koncepty*. Politologický časopis, 2008, 15(4), s. 366-388. Dostupné z https://www.academia.edu/1945351/_Politick%C3%A1_participace_-_teorie_a_koncepty_Political_Participation_Theories_and_Concepts_. _Politologick%C3%BD_%C4%8Casopis_2008_15_4_366-388_in_Czech.

ZUFFEREY, C. (2017). *Homelessness and Social Work: An intersectional approach*. London; New York: Routledge. Dostupné z <https://www.feantsaresearch.org/download/feantsa-ejh-11-1-br1-v036322666244600554715.pdf>

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 <i>Základní přehled o informantech</i>	25
Tabulka 2 <i>Transformační tabulka</i>	33
Tabulka 3 <i>Příklad generování počátečních kódů</i>	35
Tabulka 4 <i>Identifikovaná témata u prvního výzkumného souboru</i>	36
Tabulka 5 <i>Identifikovaná témata u druhého výzkumného souboru</i>	47